रसरत्नाकरः

३१५२

3153/F 1443=44
Complete

रसरत्नाकरः
नागार्जुनविरचितः

रससार

आङ्का ३१५३

रस. ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ अथमहारसशोधनंव्याख्यास्यामः किमत्रचित्रंयदिराजवर्त्तं
कंशिरीषपुष्पाग्ररसेनभावितम् सितंसुवर्णेनहुताशकसन्निभंकरोतिगुंजाशतमेकगुं
१ जया राजवर्त्तशोधनम् किमत्रचित्रंयदिपीतगन्धकंपलाश----न्धनकल्कसन्नि
नम् आरण्यकैर्हमलकैःसुपाचितंकरोतितारंत्रिपुटेनकांचनम् गन्धकशुद्धिः किम
त्रचित्रंरसकंरसेनराजवलायाक्रमसेनभावितम् क्रमेणहुताम्बुधरेणरंजितं करोति
शुल्वंत्रिपुटेनकांचनम् रसकशोधनम् किमत्रचित्रंदरदंसुभावितंपयेनमेषीबहु
शोम्लवर्गैः सितंसुवर्णंबहुचर्मभावितंकरोतिसात्यन्धकंकमप्रभम् दरदशुद्धिः ॥
त्र कुलकंकोडवक्वाथेनमूत्रेणपाचयेत् वेतसाद्यम्लवर्गेणदत्तातापुटत्रयम् किम
त्रचित्रंकदलीरसेनसुपाचितंमूरजकन्दसंस्थम् वाता रि तिलेनदृतेनतापुटेनद १

गंधवरशुद्धिमेति मात्तिकशोधनम् इतिमहारसशुद्धिः ॥ मुनिकुसुमरसभावितमनः

शिलावासरान्सप्तशुद्ध्यति कूष्माण्डरसेस्तालंशुद्ध्यतिसा ताहिनैकनवतात्रैः स्नेहैरदोपश्य

दृष्मेत्रनभाविता बहुशःशुद्ध्यन्तिरसोपरसा ग्रथरेणुपथात्तवसर्वे ग्रपथानशुद्धिः ॥ कं

गलिकायनरवः करवीरकीरजम्बीरनीरकपिवेतसमारणालेः रक्तोमलेरुपवसाशशसे

गतैलेस्संपाचितंचगगनंरससत्रिभंस्यात् समरात्रेणाभ्रकशुद्धिः शपमाशमीमदनकोद्भव

माषपर्णीभृंगीजटोद्भवयनध्र निवेतसस्य क्वाथकलुषजनयनीरसेनसंपाचितोपित्रिदिनंप

रिशुद्धिमेति द्विगुणविमलापथारम्भानोयेनसंयुक्त लवणैर्वक्रडुगंधेनताम्रपत्राणिलेप

येत् ग्रग्नौमनत्यनिर्गुण्डीरसम्सिक्तानिसमधा माषान्कस्वरसेनैवशुल्वसिद्धिमवियाति

परतस्सर्वलोहशोधनम् ग्रन्त्रवेतसधान्याम्लमषीतोयेनशुद्ध्यति विमलशुद्धिः ॥ चप

रस लायाधातः सर्वैजम्बीररसभावितास्सुधितास्त्रिदिनम् पंचमृत्तिकाभस्मलवणेनसंयु
२ तास्शोधयन्तिपुटपाककांचनम् हेमशोधनम् नागेरद्वाररसजेन द्रावितम्पश्चात्त्रिमिश्रु
तितारस्त्रिवारनिक्षिप्तः पिशाचीतैलमध्यगः तारशुद्धिः ग्रहोनविंशुंपृथिवीभवनेता
रेणमेषीपयसाचूतेननतैलेनमुंडं दूतशोडशांशंभवेच्छुल्केशशिशृंगमत्रिभम् अथ
प्रकाशोद्भूतशुल्कसारोटमथवात्रुधः षट्कुणेनचनागेशोधयित्वाततोत्रुधः शतार्धेसि
न्धुवारसस्समध्येनगुडालयेत् कूष्माण्डकरसेपक्वानिषेकान्समर्पयेत् ततस्तक्रेनि
शायुक्तेपुनःसप्तैवसर्पयेत् शुल्वस्यकालिकाह्येवंप्रणश्यतिसंशयः भुकर्तुर्एंजकिंश
कभस्मेकेदारक्ंमृद्दस्तथाम्निगर्धतोयेनभवतिशुल्बस्यकालिका शुल्वशोधनम्।
ताम्रंगडंहंसपदंगालाचारसेनचाष्टवदलानिपश्चात् मंस्लिष्यकंजष्टनिशान्वितावस्त्र २

ड्रुमिनास्पुटयतिसप्तवारान् क्षारशोधनम् क्षारंसमंकणयुतंलवणानिपंचवज्राम्भीरसीर
परिभावितसप्तवारान् कल्केनतेनपरिलिप्यपुटेनदग्धंनाराधंस्तल्वणनघोषमुपैतिशु
द्धिम् घोषशोधनम् हंसाङ्घ्रिवल्पामृतरत्नमालिकाफलद्वयंतन्मुकुरलोहनिम्बकाः
गोपालिकागोरसनाखकूचीहरन्तिसर्वेगरदोषमायमान तीक्ष्णशोधनम् गोरीफले
त्रिरजनीरजकः कुठेरबीजानितन्मुकुरयनानिचमल्लिकायाः तारणिमोदकपलाश
मयूरजानिसंभावितानिपयसाकुलिशंद्रुमस्यवाराणिसप्तपरितापितनागराजंक
ल्केनतेनपरिशुद्धिमुपैतिसद्यः शुक्लाक्रमेणयदिशक्रकुलेनटङ्कलीसमंकरोतिकु
टिलस्यवहन्तिसद्यः मृत्कोन्मत्तास्तनरफालिनीकएडाकीरत्नमालागुञ्जावह्निस्तरपति
ण इङ्गुदीवास्वगन्धातकेपिष्टंमलहारमिदंसर्वलोहप्रसिद्धंवंगशुद्धंत्रिदितितिकुरुतेज्योतिषे

नामयोगः वंगशोधनम् इतिनागार्ज्जुनविरचितेरसरत्नाकरेरसोपरसशोधनाधिकारः प्र
थमः मेषशृंगतुरंगाच कूर्मास्थीनिशिलाजतुस्नुहीलालरजस्तुल्यंकान्तपाषाणमेव
च भद्रकस्थानिवैक्रान्तंतन्मध्येप्रक्षिपेद्बुधः तीव्रानलपुटंदत्वापुटान्तेयावदागतम् ऊ
र्ध्वकोद्ववाणांतहयस्तेक्षेपयेत् तमंनिषेचयेत्कल्कंयावन्तोभस्मतांगतो एषर्के
पालिकायोगोवज्रद्रावणमुत्तमम् तांप्यतास्रमहिल्लीदंणाकान्ताश्मद्रावणांजनम्
वज्रार्कक्षीरसौभाग्यंमर्दयेश्चपुनःपुनः तन्मध्येनिक्षिपेद्वज्रंधामयेत्खदिराग्निनाशत
वंगंततोध्मातंवज्रमारणंजनम् पीतमहोदधिरुक्तंमंझावितवालाविषृंगनियासम्
गरोसनाकृतचुटिकावज्रपुटपाकतोहन्ति कान्ताश्ममेषशृंगंचगंधकश्चशिलाजतु
तारत्रयंहरितालंस्तुह्यर्कक्षीरमर्दितम् वज्रकंचापिवैक्रान्तंतन्मध्येप्रक्षिपेद्बुधः ती

व्रानलैः पुटंदद्यात्पुटान्तंयावदागतम् कुलत्थकोद्रवाणांतुहयमूत्रेणपेषयेत् तंतंनिषे
चयेत्कल्केयावन्नोभस्मतांगतो योगोयंवज्रकोनामवज्राद्द्रावणमुत्तमम् वाहणीमेष
शृंगीचवज्रवल्लीमहोदधिः पारावतपुरीषंचपुरीषाम्बुसमन्वितम् क्षारत्रयसमायुक्तं
मूत्रक्षारैस्तुपंचभिः वज्राम्लक्षीरसंमिश्रंकल्कंसंपेषयेद्बुधः वज्रकंचापिवैक्रान्तंतन्म
ध्येप्रक्षिपेद्बुधः तीव्रानलैःपुटंदत्वापुटान्तंयावदागतम् कुलत्थकोद्रवाणांतुहयमूत्रेण
पेषयेत् तंतंनिषेचयेत्कल्केयावन्नोभस्मतांगतो वाहण्यादिमतोयोगोवज्राद्द्रावणमुत्त
मम् कीलपारदविद्रुत्यामेषशृंगीचटोङ्कवा कुलत्थकोद्रवाणांतुहयमूत्रेणपेषयेत् वज्र
कंचापिवैक्रान्तंपुटपाकेनमारयेत् योगराजमिदंयोगंमारणंगगनस्यच द्रावणंसर्वधा
तूनांकुरुतेनात्रसंशयः ग्रन्थिमूलमध्यस्थेकुताबज्रंनिरुन्धकम् तलभाण्डेसैन्त्रेसमा
नोपि

रस· हेद्रुवर्तांब्रनेन वज्रैवैक्रान्तमभ्रणम् चूर्णीकृतंगगनपत्रमथारनालेथ्वादिनैकमंशोष्म
ध स्तूरणस्यम् भाग्यरसैःकदलिशृंगकरीरकीरजम्बीरबीरचटकैस्फटिभिसमेतम् पिंडीकृ
५ तंतुवड्डशमोहिषीमलेनसंमृद्धेकाष्टगतमाभ्रुधमेदथागोमत्वंपतन्निगगनस्यचन्द्रवि
धस्पतापीदहस्पवड्डशोष्मजथानवस्य फलत्रयंवह्निवलावलाचगोवलितदुषेनुथमा
त्रवाह्रकःषड्डिनुकंमाएड्लिकारजाहतानत्वाम्बगन्धाहिमत्वीपुनत्रवासीनास्किास्तूरण
कम्बुकीचकोटारिणीगोत्तुरुकस्वपाद उन्मत्तकोलांगलिकापवीरावाारत्रयंम्याल्
वाणानिपंच पत्रैःकषायंसञ्जलर्थवेनसौसौवीरकम्वेदसमस्तधानवः गंधाष्मसौभे
गपत्निवन्दषिएड्डीथातग्निनाचप्रयतेतसत्वम् ग्रभ्रकसत्वपातनविधिः मोदमारोहा
पालपशद्रारंगैम्तूत्रभाविनम् वज्रकन्दशिग्वाकल्कफलमूलममन्वितम् गजकल्कं ध

कण्ठकं सातातां चूर्णं वैक्रान्तमसमन्वितम् सारत्वेन समायुक्तं मेषशृङ्गी द्रवान्वितम् पाचि
तं मूकमूषास्थं ध्मितं च हठाग्निना तद्वेव पतते सत्वं वैक्रान्तस्य न संशयः वैक्रान्तमवम् त्रौ
द्रं गन्धकतैलं सद्रुतमभिनवं गवां सामात्रकं च भूयो वा तारितैलं कदलिरसयन्तं भावनाकी
ल्लितमम् मूषांकृताग्निवर्णामरुणाकरनिभां प्रक्षिपेन्मात्तिके न्द्रं सत्वं नागेन्द्रतुल्यं सूर्य
वैश्वानराभम् महाहृत्वा न्कतीगर्भ्यास्त्रीस्तन्येन तु भावितम् मूषायामग्निवर्णायां द्रवे
त्यायं न संशयः कंकुष्टं टंकणाभ्यां वनाम्भस्त्रीस्तन्यमर्दितम् पश्चात्सत्वं निपतति सत्वम्
षानुग्रस्निवत् काञ्चिकं वहुशस्विन्नं नागचूर्णं कटुत्रिकं कृत्वा मधुभ्यां पक्वं वज्रपायसभा
वितम् टङ्कस्य संचूर्णं तेनोद्धृतं संयुतं पुनरेव च धापितं मूषमूषायां शशिसूल्लनिभं भवेत् कदा
लीरमशनभावितं चूर्णमध्ये रण्डतैलपरिपक्वम नाण्यं मं चनिसत्वं रसके च विसंज्ञाने भाति

रस· कसत्वपातनविधिः क्षाराम्लैर्हैमल्याथाम्लैरसकंभावितंवहु ऊर्णालाक्षातयापथ्याभूला
५ मूलाश्र्पंधूमसंयुतम् मूषमाधागतंध्मातंटंकणेनसमन्वितम् सत्वंकुटिलसंकाशंपततेना
त्रसंशयः रसकसत्वम् तिलसर्षपशिग्रु ऊर्णालाक्षालवणयोर्गुडम् टंकणेनसमायुक्तं
तालकंभूचरंभवेत् तालकसत्वम् शिग्रुचटोद्भवैस्तोयैर्भाविताचमनश्रिवाल ताल
कस्यप्रयोगेणसत्वंहेमप्रभंभवेत् तालवर्गकसत्वम् विमलंशिग्रुतोयेनमाक्षीकामीस
सटंकणम् वज्रकन्दसमायुक्तंभावितंकदलीरसे माक्षीकंक्षारसंयुक्तंधमितंमूषमूषक
म् सत्वंचंद्रार्कसंकाशंपततेनात्रसंशयः विमलसत्वम् दरदंपातनायंत्रेपातितेचजला
श्या सत्वंसूतकसंकाशंजायतेनात्रसंशयः दरदसत्वम् गन्धकंचस्वभावेनसत्वभूतंस्व
भावतः ततःख्यातंमयासत्वंरसेन्द्रस्यसमंततः अभ्रकादिसत्वपातनविधिः मुनिकु ५

स्नुमसलिलचूर्णं सूरणकन्दोदरे विनिक्षिप्तम् नीरसत्वं भवति वंगं च्छोथरणीगतं मातृसम
मतिरसपरिभावितमत्स्यालीचूर्णेन दत्तप्रतिवापः भवति न संस्थाने कनकं वहुशोधिकाले
न पयसलिलवहुसभावितकं पितिप्रकचूर्णेभावितं गगनम् भवति हरवीदसदृशं
मिलतिरसैः शुभविधानेन काकिनीगुञ्जफलानांसमांशमस्तणकृतचूर्णसस्वांव
हुशः कुलिशोत्तरदुग्धभावितसम्राहथामितं भवति रक्तोत्पलानालरसेन मर्दितं भव
ति गगनचूर्णं वतिष्ठति रसमधुपंकुसुम्भिकातैलसंयुक्तम् कंचुकिकन्दगतचूर्णं निजरस
परिभावितं समस्तानि लोहानि तो भावं न यति हि गगनं विशेषेण शशिमाण्डूकास्थिवसा
मृगीगापकतुरगलालाभिः कृतपरिपाके कनकं तिष्ठति शवरं यथा तोयम् मुनिजरस
वहुलपरिभावितमत्स्यालीचूर्णप्रतिवापः द्रवति न स्थाने पुनः कनकं वहुशोपिकाले र

रस० घोषपरिपक्वान्यमल्लकरसभावितोसिसमाहम् नेत्रान्ताड्रिनवङ्गशानित्रितयशरावयुग्मेषु पुनरपि
६ किंपुनःकिभावितमायसचूर्णेशरावयुगलस्यम् समाहेपरितंतत्तीर्णंभवतिरसहृदम् पीनस
फलरससुभावितंहृ मन्दितमम्लवर्गतोयेनहोनिभवन्तिसुस्फुटानिलिपिले — योग्यानि
एकएवमहाद्रावीपार्वतीनाथसम्भवः किंपुनस्त्रिभिःसंयुक्तोवतसाम्लाम्लकांचिकै मस्तु
फलानिसमाहंवतेसास्त्रेनभावयेत् पुटपाकेनतत्स्त्रूर्णेद्रवतेसलिलंयथा ऊक्तेयोगार्णे
यंरत्नणंद्रावणंपरम् अभ्रकादिद्रुतिपातनविधिः नागानेवंगंदरदेननीदंणनागेनहेमंशि
लयावनागम् गन्धाश्मनावैवंहन्तिसुल्वंतारंचमाक्षीकरसेनहन्यात् वंगपलाशीरसतारके
णनीदंणपलाशीपहिंगुलेनहेमंशिलायावदरान्नुनागेरागंपयस्त्वाचूर्णपर्युशिलाभःसु
ल्वमजातीरसगन्धकेननारंस्नुहीतीर समाक्षिकेणयोयस्यधातुर्विहितंवयुक्तं निरुर्ग

निरुर्थंचानंकथितंचतीक्ष्णयोः मृतानिलोहानिरसीभवन्तिरसोनयुक्तामयनाममनाति अथा
मयुक्तापलितानिनाशंकुर्वन्तितेणान्मजराविनाशम् ॥ इतिनागार्जुनविरचितेरसरत्नाक
रेवज्रमारणसत्वपातनरगभ्रकादिद्रुतिद्रावणवज्रलोहमारणाधिकारोनामद्वितीयः अथा
तोरसबन्धाधिकारंव्याख्यास्यामः जम्बीरजेनवसारजनाम्लवर्गैःतारालिपंचलवणानिक
टुत्रयंच शिग्रूदकंसुरभिमूत्रणकन्दप्रभिसंमर्दितोरसनृपश्चरतेचलोहान् चारणजारण
विधिः अथातोवातादिव्याधिनिग्रहरसयोः गंधतालकमाक्षिकायसराजमृतेदुभिश्रीकृते
पथ्याद्वूषणमग्निमन्थसुरसाभृंगीविषंटंकणम् दत्वाखल्लतलेसमर्दितदृढंनिर्गुण्डिका
गीरसेगुञ्जायुग्मयतानिवट्टुटिकानिजुन्तिवातंहृढम् स्वच्छन्दभैरवोनामरसःसर्ववातहृत्
नीद्दांमूल्लसुरायमंचगगनंतापीहृदंताडवंगदोन्मंरसराजमिश्रितसमंथनावखल्लेभिष

रस.
८

कृ द्राक्षा गोरपदापयो जलमिनी कन्दान्विता वामृता वृष्ट्या यष्टिरसेमिता मधुयुता गव्या एसा द्राव
ही पित्तं हन्ति च सर्वसम्भवगदान्सर्वांश्च पित्तज्वरा कामश्वासगलामयान्दयनृषादाहाश्च शो
इंशं पुन्नापारमिश्रानि शीघ्रसमयेस्त्व प्रे प्रमादीकृतं नाम्ना तीक्ष्णामृत रसेन्द्र ममलं नागार्ज्जु
न प्रोक्तितम् तीक्ष्णामृतो नाम रसस्सर्वपित्तहरः शुल्वं तालकभाण्ड वेश्य निक्षे सूतेन्द्र गोलं कृ
तं काश्मीरं सुरदालि रामकटुका कोशतकी सैन्धवम् निर्गुण्डी द्रव द्रष्ट वद्ध गुटिका क्वाथा
ष्टु रिष्टेन याम्ल्र ष्माएं विनिहन्ति श्लेष्मज्ञा दानं को च शुल्वो पर: श्लेष्महर: सूतं शुल्व शिला
लिचाम्बरचं कृष्टं संमिश्रीकृतं क्रष्टं नागवला विदारिष्ठाक्षी श्रीकण्ठ मैगक: दत्वा एवं ल्वत
ले विमर्दितं हृष्ट्वं वर्षाम्बु वस्त्रे रते गव्या एव कृतिशानि वद्ध गुटिका न ह्यान पित्तं जयेत गगनं ताल
कना प्रतीक्ष्णा सोरभ रजस्सूतं ममेनान्वितं भार्गीकज्जल धान्यकाम्बुभि वचा श्रृंगी समुण्डी शिवाप

८

तैः पर्पटकद्रवेण निर्विडागत्यानसाद्रावटीन्तु ह्णार्वडविलीढ हन्तिसहसा श्लेष्मान्वितं मारुतम्
कर्न्नं सूतकशुल्वगन्धकरजः तारानलं पद्मकं त्रायन्तीकुटजस्य वीजममृताभूनिम्बयुक्तावटी
कृत्वा पर्पटकद्रवेण मतिमान्लीढा निहन्ति ज्वरं वृन्तं वज्रनिपातनादधिमिव पित्तं च श्लेष्मा
न्वितम् तालं ताप्यजगंधकं च विमलं कान्तारतीक्ष्णाद्रकं मण्डूरं कुलिशं स्वरायच समांसे
भिस्तामं सूतकम् विन्ध्याविन्दुमसिन्धुवारमधुकेभृंगीविषं टंकणं वोलं चित्रकलांगली
सममरिचैर्विषैपक्त्वाविषाप्भिस्सर्वसमांस्कैस्सविधिनाद्धे गुंजमात्रावटीवड्डामधूकरसेन
शोषितभिषकसेप्पानेमनाक्कृत्वानेत्रयुगांजनं च विधिनानत्सन्निपातं जयेत् जयमंगलोना
मरसः शुद्धसूतकभागैकं ताम्रमभ्रं च तत्समम् द्वौभागौ गन्धकस्यैव त्रीणिभागान्कटुत्रयम्
वह्निं दत्वात भागैकं कुष्टभागसमन्वितम् ज्वालामुखीरसेप्राज्ञः सर्वमेकत्र मर्दयेत् गुटिकाहे

रस॰ द्रमर्द्दितार्धहिंगास्यि प्रमाणतः वटुवाम्लवमंप्रोक्तं प्रसूतिर्वातनाशनम् कृत्वागंधकपिष्टि
८ कांचगगनंताप्यीकृतहोडम्बरंकान्ताद्यामकचूर्णं मर्द्दितंवैक्रान्तताल्लान्वितम् पथ्याद्वृषण
46 रोनवृतसमरीकूष्माण्डतयोरुत्वासिद्धास्तनवटीनिहन्तिसहसासर्वाभिघातंमहत् गन्धा
श्मपिप्लीगगनंससैन्धवंमावोर्चलंग्रक्थिकचव्यचित्रकैः कृत्वामजाजीन्नरणंशिवावश्च
एलीसमांशैर्गुडिकाविकारी सर्वाजीर्णहरोरसः गन्धाश्मगगनंमृतीक्ष्णाहरणंसवैस्ता।
मंचैकृतंमाह्नीकंन्नरणंकणाक्रिमिरिपुम्नोवर्चलंसैन्धवम् चव्यंचित्रकनागरंसमशिवं
पथ्यान्वितंगन्धकंद्रुताजीमजमोदवेतसममं कुष्टंद्रुजीर्णापहम् श्रणीग्निदीपनोयंर
सः गन्धाश्मचूर्णेनघृतंसुमारितंरसेन्द्रराजस्समेनचारितम् कषायवर्गेणहृठंमम्रा
न्ति तंनिहन्तिवातज्वरवातजानारोगान् मेवनाशयोसमस्सर्वज्वराहरः गन्धकेनहताब्राली ८

गमसूतस्यचारितागुटिकास्यात्कषायेणश्लेष्मज्वरेहरणसता सिंहनादाख्योरसःसर्वज्व
रहरः हेमंतुषोडशांशेनमारितोपियदारसः स्यान्मूर्च्छितःकषायेणसर्वांगेत्नज्वरापहः
हिसिंहनादाख्योरसः रससमाङ्गमनादाख्योरससर्वज्वरापहः नससमाङ्गसनादाख्योम्ले
च्छचूर्णैस्तथारितः मन्दितस्यात्कषायेणश्लेष्मज्वरहरोमतः हंसनादाख्योरसः मुल्व
तीक्ष्णमचूर्णेनरमेन्द्रंसममारितम् कांचनारिसेचूर्णंसर्वातीसारनाशनम् खगेन्द्रोना
मरसः मग रसमयोश्चूर्णंममसूतस्यमारितम् दन्तीद्रवेणसंचूर्णंग्रहणीदोषनाशनम्
दग्धुरकाख्योरसः प्रवाहिकग्रहाणीक्रिमिदोषहरः पञ्चालगायसश्चूर्णंसूतेन्द्रंसमचा
रितम् लोहादिवर्गसंचूर्णंरक्तपित्तहरंपरम् मृगांकारसः कन्तंगन्धकसहितंसूतंनीलं
चहतंभस्म मूषायन्त्रनिहितंमात्नायन्मानिहन्यात्म भसमसूतकोयन्मरोगहरः खेतरसं

रस
९

तथापीतंश्यामंकृष्णंचकर्बुरम् जायतेनात्रसन्देहएकवर्णःक्रमेणवै सर्वेषांचतोमंकृष्णंवि
ज्ञातव्यंप्रयत्नतः पीतगन्धकसंयुक्तंकुमारीससंयुतम् कृष्णवर्णंभवेद्भस्मदेवानामपिदुर्ला
भम् भस्मसूतकःसर्वरोगहरः वाराहीरससंयुक्तारसकेनसमन्वितम् रक्तवर्णंभवेद्भस्म
वलीपलितनाशनम् भस्मसूतकोवलीपलितहरः शुद्धकेहेमवीजेतुसर्वंचात्रप्रयोजये
त् रसकृष्णामृतंदेवंसर्वामयविशोधनम् ज्वणकारेचयेप्रोक्तालोहचूर्णाश्चयेरसाः शुद्धे
नक्रमयोगेनसर्वंभस्मत्वमेष्यति रसंहेमसमंमध्येपीठिकागिरिगन्धकम् द्विपदीरजनीरसं
मर्दयेद्दृढंकणान्वितम् तप्तपिष्टंचमषंचअन्धमूषांनिधापयेत् तथाल्लघुपुटंदत्वाया
वद्भस्मत्वमागतः भक्षणात्माथकेंद्रस्यदिव्यदेहमवाप्नुयात् सर्वव्याधिजराहन्तिपलमै
केनसूतम् रसमन्यत्प्रवक्ष्यामिवैक्रान्तविधिलक्षणम् वैक्रान्तकरसंप्राप्यकस्यलोकेदरि

हृता तेच सप्तविधाः प्रोक्ताः कर्मनस्याप्यनेकधा श्वेताक्रान्तथापीतालालापारावतप्रभा म
यूरगलकप्रख्याभ्रभारक्रान्तसममाः तेषांकर्मप्रवक्ष्यामियादृशंयस्यजायते श्वेतंवहू
येन्मृत्तंव्याघ्रीकन्दोदरेक्षिपेत् स्वेदयेद्भिश्चदिवारात्रौत्रिदिनंयावत्सूर्यतः मर्द्दयेद्वततो
ज्ञात्वाप्रक्षिपेत्पारदंततः तत्क्षणाज्जायतेभस्महयमूत्रेणपेषयेत् सुनिर्वाणंततोज्ञात्वा
पलेपलशतंक्षिपेत् तारंतुजायतेभस्मविशुद्धस्फटिकाकृति तत्सूतेमेलयेद्धेमसम
भागेविचक्षणः चारयेद्गतंततश्चतेहयमूत्रेणमर्द्दयेत् ग्रन्थमूषांददेदग्निंकार्षिकंवाल
षोडशम् ग्रहोरात्रंत्रिरात्रंवाभवेदग्निमुखोरसः स्पर्शांशेसर्वलोहानिरंजनंचकरिष्यति र
तेस्वयंकृतेकर्मनराणांदारिद्र्यनाशनम् ततोव्याघ्रपदीकन्दीग्रथयामन्तुस्वदयेत् भावयेत्स
सवारांश्चरसश्चैवपलंतथा तस्मैवपलमेकंतुक्षिपेद्धेमपलंबुधः उद्धृवंतंभवेत्सर्वंपुनर्हेम

रस शतंक्षिपेत् भस्मतज्जायतेसर्वं शुद्धहेमसमप्रभम् तद्भस्मचरमेन्द्रंतु पुनरर्धेनमेलयेत्
१० भवेदग्निमहोहोषततोरसवनोद्भवेत् भिन्दतेसर्वलोहानिहेमंभवतिशोभनम् दारिद्र्य
नाशनंसूतंसर्वलोहानुकम्पनम् पीतंतुहेमकारिस्याद्वाद्ब्रीकन्देनस्वेदनम् भावितस्त्रा
स्वमूत्रेणपारदीयमहारसः पलंपलशतेक्षिप्त्वापुनर्न्देभशतंक्षिपेत् हेममूतेनतत्सूतंको
टिवेधीभवेद्रसः कृत्स्नवैक्रान्तकंवह्न्यवाद्ब्रीकन्दगतंबुधः ग्रस्वमूत्रेणसंस्वेद्यदिनमेकं
विचक्षणः ततस्त्रिवृन्तंवैक्रान्तंभागमेकंसमाहरेत् शुद्धसूतस्यभागैकंखल्वेसंमर्दयेत्त
तः तारंदत्वाषडंशेनपुनस्तत्रैवमर्दयेत् ततस्सूतसमायुक्तंपीठिकांकारयेद्बुधः भिद्य
तेसर्वलोहानिस्पर्शमात्रेणतारताम् श्वेतवर्णंतुवैक्रान्तंमत्स्यवेतसभावितम् मन्दि
तंममरात्रेणतेनैवद्रवतिध्रुवम् तद्द्रवंशुद्धसूतंतमधुनासहमर्दयेत् तेनमर्दितमात्रे
१०

णमासमेकेनजायते पुरुषोनात्रसन्देहोह्यहिरष्टवन्माशाकृतिः ताम्रवर्णश्चवैक्रान्तो
हिंगुलेनसमन्वितः मन्दितस्थाम्लवर्गेणहेमाद्याभस्मकारकाः तेनभस्मसमंसूतंव
न्धमायानान्यथा तेनैवस्पर्शमात्रेणसर्वलोहानिभिन्दति वैक्रान्तस्यपलंह्येकंहेम
स्यचपलत्रयम् पारदस्यपलेद्वेतुपल्लेसंस्थापयेद्बुधः वालैरण्डणमूत्रेणमर्दये
त्तविचक्षणः अथवाह्योमहौषध्योकटुतस्तोत्तवारुणी मृथाश्चोमधुवन्तोवाश्चिनि
मलशालिवो अंजनीतेजरामिश्रौसर्पाक्षीशरपुंखिका नाड्णा इलिकोवापिद्बसन्ध्या
वेन्द्रवारुणी युगलौयुगलौलाभेस्त्रीमूत्रेणचपेषयेत् अहोरात्रंत्रिरात्रंवाभसंभव
तिशोभनम् रक्तिकाह्योप्रमाणेनभक्तयेन्मधुसर्पिषा त्रिकटुत्रिफलायुक्तेनावा
स्तिवलावलम् सर्वतंभक्तयेद्यावज्जरामरफलंभवेत् राजयक्ष्मादिसर्वरोगैर्वैक्रा

रस. न्तंभस्मसूतकरसः पुनरन्यंप्रवक्ष्यामिपीठिकाभस्मसूतकम् देहलोहंभवेद्येनस
२८ र्वामयविनाशनम् रसोपरसलोहानांसर्वेषांचपृथक्पृथक् अन्यैश्चसत्ववीजैश्च
पिष्टिंकृत्वासमेसमम् मारयेत्प्राग्विधानेनगर्भयन्त्रेतुषाग्निना गर्भयन्त्रंप्रवक्ष्यामि
पीठिकाभस्मकारकम् चतुरंगुलदीर्घेणविस्तारेणचत्र्यंगुलम् मूषांतन्मृण्मयांकृ
त्वासुदृढांवर्तुलांबुधः विंशद्भागानिलोणस्यभागमेकंतुगुग्गुलोः सुश्लक्ष्णं
पेषयित्वातुतोयंदत्वापुनःपुनः मूषालेपंदृढंवद्धालोणार्धंमृत्तिकाबुधः क
र्षंतुषाग्निनाभूमौसमृदुस्वेदेनस्वेदयेत् वलिजंमलिनञ्चवक्रियायोगेनरंजितम् प
लमात्रेणभक्षेषज्जीवेद्वर्षशतंशतम् अम्लम्लंनानितितीक्ष्णंचशाकानिपरिवर्जये
त् भोजनंचापिकुर्वीतपयसाषष्टिकोदनम् त्रिगुणंपरिहारस्यावानानूपविवर्जि
२८

तम् तक्रोधेन वै चिन्तानकन्तव्यासद्दावुधैः सवद्याद्विक्रमेणैव गुंजामात्रं तु भक्षयेत्
यावत्पलमात्रं तु ग्रन्त ऊर्ध्वं न भक्षयेत् क्रमुकं ससितायुक्तं ताम्बूलेन समन्वितम् प्रात
रुत्थाय भुंजीत सिद्धं तु शिवकर्मणा एवं भस्मसमाख्यातं मया परं च फलं शृणु यन्मा
त्रं भक्षयेत्त्रिसंध्यं क्रियायोगसमन्वितः सर्वव्याधिविनिर्मुक्तः अजरामरणस्तथा केश
दन्तान्गणाश्चैव जायन्ते च सुनन्नवाः दिव्यादृष्टिः प्रवर्त्तेत सूतकस्य प्रभावतः एजयत्स
प्रथपन्तिभस्मसूतेन च यत्क्रिया कामीपूर्णे कृतं सूतं पूर्वं योगविधानतः भक्षितं क्रमयोगे
न सर्वा गुल्मविनाशनम् चाण्डालीराक्षसीवायरूणु गोलोद्भवे रजे बीजं सूतं च वैका
न्तं मर्दयेत्प्रहरद्वयम् शुष्कं तु गोलकं कृत्वा पुटे कर्षं तु पावकिना एकरात्रं त्रिरात्रं वा भ
स्म भवति शोधनम् जम्मुःणरिव विख्यातः सर्वामयविनाशनः चाण्डालीराक्षसीपुष्पे

रस रथमध्यान्यटंकणैः महारसाख्यमशपाकमथवा शाडुवंदलेन् नागवंगांसमंसूतेहेमताम्रम
१२ घ्यापिवा अभ्रचूर्णसमंकृत्वा म्रदयेद्गृहरद्वयम् मुष्कतुगोलकंकृत्वा अन्धमूषांनिधापये
12 त् तांच मुष्कतनकृत्वा पुटेकर्षतान्निना एकरात्रंत्रिरात्रंवा भस्मभवति शोभनम् महाव्या
धिहरो रसः पक्कागन्धकमध्ये वचनपिष्टं मुलपिष्टम् अथकमणम् अम्लनविष
पटोलंनिम्बपंचांगयुक्तं त्रिफलखदिरमारंव्याधिजातंचतुल्यम् रसपलवचनमेकं
गुगुलुंभागयुक्तं जयतिविषविसर्पकुष्ठमष्टादशानि स्वेदसेकोचितस्सम्मुतप
फक्रोहन्तिकुष्ठादीन् संकोचगोलकमुडुम्बरकुष्ठहरः पलत्रयंसूतकगन्धकस्य
पलान्यथत्रीणिकटुत्रयस्य निस्तिप्यखल्वेत्रिदिनानिचूर्णंखराशिकाद्राहकवह्नि
तोय तकलोकांमूषस्तमूषकायाः संयोजितंकर्षतुषाग्निपक्कम् तत्ताम्रचूर्णसम

मूषिकाकृतं कृत्वा च मिश्रितं विविना च मध्ये चंद्रप्रभं नाम रसं प्रसिद्धं विनाशकृत् काक
णकुष्ठरोगे चन्द्रप्रभो नाम रसः काकणकुष्ठहरः सूतकस्य पलं गृह्य तदर्धांशे सा
न्तुकं विषम् तत्समं गन्धकं शुल्वं चूर्णं कृत्वा विनिक्षिपेत् कृत्वा विनिक्षिपेत् कृत्वा क
ज्जलिकां माहेषपलं दत्वा च गन्धक चूर्णं पक्वं च तस्य चूर्णं पवेदायसमभाजने यावद्द्रवत
मायाति तत्क्षणान्ते विनिक्षिपेत् पुटे वा कदलीपत्रे सिद्धं पर्पटिकारसम् माषाए
वर्धीरसा च मात्वेकुष्ठहरः द्वितीयपार्पटीरसः सूतकस्य पलं रहात्तर्यांशे पीतग
न्धकम् तत्समं शुल्वचूर्णं च कज्जलिकां रचयेद्बुधः विषस्य पलमेकं तु वह्निरिपुनगं बौ
धकम् चूर्णायत्रं तु तत्कृत्वा पचेदायसमभाजने निक्षिपेत्कदलीपत्रे पर्पटीनाममना
गतः नरपत्तिसर्वेकुष्ठानि गात्रचर्मविशेषतः पर्पटीनाम रसः विस्वैकान्तम्

रस॰ लाज्जननतितपयात्तीरजाशंखपुष्पीगोवर्मादेवदालीसदलदलयुतादोड्ढसंजीवि
१३ नीचसर्पात्तीमेचनादामृदम्नदितमहानीलिकावेतसंचब्राह्मीवीराहृदन्तीमुनिवरम
परब्रह्मह्रदस्वसारम् एतैरेवौषधैसर्वैर्यथालाभंभिषग्वरः रसंप्रमर्दयेद्गाढमेतै
13 न्निर्यासमंयुतम् पश्चात्सर्वविमुद्धंरसप्रमाणाश्चगन्धकं द्विगुणम कृत्वास्थितिम
नेवह्निस्थेलेहेपात्रजेविगलितंपात्रेप्रक्षिप्यसूरसंरसाश्चतुर्थभागेनकर्पूरायसम्मु
त्वंदिप्राच्चूर्णंसमन्याय सूर्यप्रभानामरसः पाण्डरीकक्रूष्टहरः सर्वयानिविा
शोधितानिचपुटेकान्तद्रव्ज्ञलाणिचप्रत्येकंमृहरिंचगंधकसमान्यतोनिकृत्वाततः
तच्चूर्णंचघृतंसमाधितरसंतंचक्रमेणाभिषक्तांस्मिद्धंस्थितमानमाचसहसाक्ता
येस्तनमेहितिपेत पंचामृतमूलेनवदशमूलनाष्टमूलेन मधसंजीयनिमार्कव

विदारिमूलेन च क्वाथः ग्र— वीहस्तिकर्णीच मत्स्यलीषण्डिकास्तथा शतावरीच
पंचैतेक्वाथः पंचामृतेरसः ग्रस्लवनेसमंयुक्तंम— त्सनविमिश्रितम् मर्द्दितंत्रिदिनं
यावद्भूरंदत्वाष्टमांशतः गंजायुगमप्रमाणेनततोवद्धाहृठांवटीम् एषलंकेश्वरो।
नामशतनकः कुष्टनाशनः नीलाकान्तावमालीकंगंधकंचसमांशतः द्विगुणंस्यान्त
तकंतहृशंशमात्रुकंविषम् एकीकृत्वात्तुसमर्थपशतंमूलीरसेनतुमंजिष्टादिकषा
येणमहाक्वथेनतत्पुनः पक्वभूषाततोसाप्यग्रन्थयेत्स्तद्दृढंबुधः निक्षिपेत्सर्केण
यत्रपणेर्मृहुह्निनापचेत भस्मीभवतितत्स्तंतकुलसमाणिक्यसन्निभम् स्वांगंवशीत
लंकुर्यात्तत्तोयप्रयत्नतः नामस्माणिक्याख्या एरायमेकसंज्ञातकुष्टहास्ततंताप्योद्भ
वंगन्धंशिलाणीजंसार्युकंविषम् एकीकृत्वासमांशेनेमुल्वंतीत्वामयोरजः कावमा

रस चीचकान्कोटीश्वरस्थालीरमेनवमर्द्दयेत्त्रिदिनंयावदन्धमूषागतंपुटेत् एकरात्रंत्रिरात्रं
१४ वायावद्भस्मत्वमागतम् रसंकुष्टेश्वरंनाम शर्मकुष्टहरोमतः शिवश्रुक्रमर्द्दंकणगंधक
ंगम्भुल्वायसकोष्टसमभागधिकम् रसमन्दितमात्रलमेकदिनमष्टादशकुष्टनिहन्ति
१४ –शम् प्रभालंकेश्वरोनामरसः विपाकादिकुष्टहरः ऊर्ध्वयोनिगतंसूतंदग्धशंखनि
शाद्वयम् अमनसचकल्कंचयोजयेन्नालिकेरसम् अमृताकर्मेचचूर्णंनशिलाजत्तस
मात्तिकम् कान्तमध्वाज्यसंहितंसर्वकुष्टेषुलेपयेत् विसर्पहरः सूतकंशंखचूर्णंन
रजन्युत्तरवारुणी दीरणीप्रपुना– – मेघनादोमनशिलया त्रीणयःदीरसंयुक्तंगो
मूत्रेकांचिकेनन् एकत्रमर्द्दयित्वातुतेनसर्वाग्लेपयेत् दद्रुपिटककुष्टानिमाण्ड
लानिविचर्चिका मर्दन्यान्नित्ययोगेनदृश्यतेनात्रसंशयः पिटिकहरणोरसः ॥

१४

मयूरसोदककलारेनिषेद्धे त्रिकटुनथा दार्वंचटंकनलांस्बल्लमूलंचसूतकम् पकी
कृतमचसंमर्ग्यमेघ शृंगीरसेननत्तद्दू पिटिभमिथ्यारिलेपमात्रेणनस्पति दद्रुनामनै
रसः कुष्ठं सर्षपाकल्कमश्वगन्धाचविडङ्गकम् पटोलपिचुमन्दौचदेवदारुकुठेरकः
मरसासैन्धवंसप्ताचोरकंशारिवावचा हरितालंशिलाचैवहरिद्रेद्वेनिदिग्धिका
एतानितानुपिष्टानिकुष्ठघ्नंरसमद्दन पामाकिटिभसिध्मानिस्थूलादद्रुंवि
चर्चिका कपालकुष्ठंदद्रुंचकुष्ठंस्याद्विवर्णंचयत् योगेनानेननश्यन्तिकुष्ठानिवि
विधान्यपि गन्धाश्मपिष्टिकाताम्रंमूलकान्तकमन्दितम् रसेनरसलेपनेहिध्मकुष्ठ
हरंपरम् पामाविचर्चिकाप्रोक्तालेपयेत्तृन्यपिष्टिका कटुतैलनपक्वाश्मालेपनाद्वे
वनाशयेत् गुडसूतपलान्यष्टौगुडनागपलद्वयम् खल्वेसमर्द्दयित्वानुकारयेसि

रस· ष्टिकां बुधः गन्धकस्य पलौ द्वौ तु कटुतैलेन पाचयेत् तन्मध्ये पिष्टिकां क्षिप्त्वा प्रयत्नेन
१५ भिषग्वरः ततो हृत्वा प्रयत्नेन यथा न ज्वलते रसः ततो यो— निमान्यैषो भेषजानि प्रयत्न
तः त्रिकटुं च चव्य चामलकी विडंगं चित्रकं विषम् समभागानि चैतानि पथ्या च त्रिगुणा वि
षे मधुना मर्दयित्वा तु बंधयेद् गुटिका भिषक् गुंजा गुंजार्धमात्रं वा एकैकं भक्षयेद् बुधः।
ज्ञात्वा बलाबलं सह्ये देहे देहे र्यावेपयम्नुरः अथवा गुटिकां सा तं यया रोगी न पीड्यते सं
के च पीडिका ह्येषा प्रसूतिर्वातनाशिनी संकोचपीडिका ह्येषा रोगः प्रस्तुत वात कुष्ठहरः।
ज्ञात्वा सपिष्टिकाकायाम्लत्वस्यैवाथवा पिवा गन्धकं तत्स्थितं पश्चात् सर्पिषा संयुतेन च
पंचांग निम्ब चूर्णं तु विडंगं चित्रकं विषम् त्रिकटुं तु च चामलक्याधियात्तत्तथैव च
समभागानि चैतानि पथ्या च त्रिगुणा विषे गुंजामात्रेण संपेषा गुटिकां कारयेद् बुधः व

दिनस्थिप्रमाणेन एकैकाकृष्णपितद्धासवलेह्यौ प्रदातव्योऽतीरोचार्थं प्रदापयेत् एक
विंशद्दिनेनैव पित्तनुष्टं विनाशयेत् घनसंकोचोनामरसः कनकगगनम्भुल्वपिष्टि
कांकारयित्वा वल्लिसरिषपमध्येतैलप्रयोगेन पश्पात् त्रिकटुकघनवह्निवत्सविडंगंवि
षं च सम चूर्नविषमाणं त्रेगुण्यात्मिताच ग्रन्जमलिलनोयं घर्षयित्वा निवन्धात्र
च परतिगुडिकायां गुंजमात्रं भिषग्भिः अग्नित्क्रमक्रमायमथोमेकार्थपंच पञ्चहति
वरकृष्णश्लेष्मजं नात्रविभ्रम् कनकसंकोचोनामरसः गगनकनकताम्रमानमात्रा
णाधृत्वा रसवरकृतपिष्टमारोभाल्लेतिपक्वासनयुतकृतमेभिस्तालकं बोल्लतास्य
विषमवलमृषाठमृंगिकासिन्धुवारम् नरभिमथकयष्ट्याटंकणत्तावव्रपाक
लशिपिप्पविशालाभृंगवेराम्लचूस्वार्धदरमितिनिवद्धाशोधितानाभिर्वटीभिर्विजय

रस० तिव्रकष्टंसन्निपातेनोत्थितंनहि गगनाद्योरससन्निपातकष्टहरः ॥ पिंगंपीतपटोलकार्क
१६ मिलितंसूतेन्द्रगोलंकृतंमाषद्वयंगगनंस्वयम्भरजस्तापीरहेंगन्धकम् कौमारीद्रवमार्दि
16 तंसुविधिनापक्वंत्रयाग्नौपुटेतद्भस्मप्रवदन्तिसूतनिपुणानामाशेषंशिरोगापहान् तीव्रग
मृत्योनामरसःडुन्नामरोगोहरः मनःशिलातालकमम्बरेश्वरः पीताम्बरस्त्रीदृणतद्दा
रिङ्कंजरा नाम्नीरहेंकान्तरजोरसेनेकमारिवन्ध्यास्तरदालिचूर्णम् मृषागतंकर्षद्दला
शनेनेपुटेनदग्धंरसभस्मसेतिन ऊम्मसूतंप्रवदन्तिसन्तः गदाशयानांचभगन्दरेहित
म् गगनगर्भोनामरसः तारंताम्रसहेमसूतकसमंकृत्वापृथग्गोलकं ताम्यंतंगका
कान्तसम्भ्रकरज्जोवेक्रान्तमेभियुतम् दत्वाखल्वतलेसमर्दितरसेव्याघ्रीसुवर्धाम्भ
वेशाकिन्योद्यनगादजनसतिमान्कृत्वामुनगोलकम् तंपक्वंबदरीरसेनसहमायन्त्रेनडंवा

तैलेयावद्भस्मसमेतितुस्तभिषज्ञार्तवत्वमुत्तारयेत् तद्भस्माद्दशमांशशशांकरुहविषंगन्धा
श्मचूर्णान्वितं चूर्णं लङ्करसेनवेतसयुतंतत्पाण्डुरोगापहम् संकोचभस्मसूतकोनाम
रसः ॥ देवनालीरसे चूर्णं मुद्गमल्लस्य पिष्टिकाम् नीलगन्धरजोपेतां पक्त्वा हन्ति
हलीमकम् गन्धकेनसमायुक्तां कृत्वा सूतस्य पिष्टिकाम् पक्त्वा चतास्रमात्रेण हि
क्ता पंचविधं जयेत् गन्धपिष्टिका हिक्कास्वासे अभ्रकं हरवीजं च स्लीदणमल्लसम
न्वितम् कासमन्दरसे चूर्णं त्रिफलागम्भारसेन वा अम्लवेतसमंयुक्ता वद्धाच मर्दछाव
टीयुक्त्वा च भक्तितासापिकासं पंचविधं जयेत् गन्धपिष्टि समायुक्तं तालंतार्थं च गंध
कम् युक्त्वाभस्मत्वमानीतं तृस्पष्कन्द्रिनिवारणम् शतावरीरसे चूर्णं तस्यमल्लस्य
पिष्टिकाम् गन्धाश्मपाचिताभस्मतैलेनसूतकम्कुप्रयोजयेत् मल्लपिष्टीसूतक

क्षेत्रु· जटरामयेषुयन्योक्तःरसंवाभस्मसूतकम् तथैवात्रप्रयोक्तव्या उपदेशे तु रएटके
गन्धकल्लारताम्रस्य कृत्वा चात्रापि पिष्टिकम् तत्समं मर्द्दकं स्नाद्दणगंधकं पंचमांशतः वि
षं च षोडशांशेन द्वौ भागौ स्यूतकस्य च एकीकृत्य प्रयत्नेन जम्बीररसमर्दनात् भाजनेम्र
एमयेस्थाणत्रिफलाख्येविपाचयेत ग्राम्मूलशताबर्यांः क्वाथेषाशपक्रमेण हि ततोत्तार्य प्र
यत्नेन वटिकां कारयेद्बुधः गुंजात्रयप्रमाणेन वल्लिहृद्रोगमूलनत् त्रिपिष्टो नाम रसः
कृत्वा समे समे पिष्टं हेमप्त्युल्वमथापि वा दशांशेन विषं सूतं स्रोतोंजनसमान्वितं मूलि
न रससंयुक्तं देवतालीरसेन च प्रहरत्रयसम्मर्द्यगोलकं कारयेद्बुधः मस्नह्णचमम्युक्तं
च तैलगन्धाश्ममध्यतः पचेत्क्रमोत्क्रमेणैव गुटिकां कारयेद्बुधः गुंजात्रयप्रमाणेन
भक्षेदुन्मादशान्तये हेमपिष्टिकोन्मादहरो रसः स्रोतोंजनसमं तारं सूतं पिष्टत्रयान्वितम्

एकीकृत्य तु सम्मर्द्य दशांशे सत्कं विषम् देवतालीरसं प्राज्ञो यावद्यामत्रयं भवेत् कृत्वा सु
गोलकं मुष्कं पाचितं गंधमध्यतः भक्षितात्क्रमयोगेन ... सर्वापस्मारशान्तये हेमताररसा
पिप्पलिकाषं चापस्मारहरः गंधं भाष्पतालकं सगगनं तीक्ष्णं समानान्वितं ताम्रचूर्णितभाग
मिश्रितगारं सर्वैर्हिङ्गुनिर्बुरसम् एकीकृत्य समसिंधुवारकफलं पाठास्नकोटिकाशिग्रुस्वरस
मग्निमन्थरमणीकृत्य तारसै मर्दयेत् कृत्वा उद्धरोगलकं मुशिखरं गंधाश्ममिश्रार्यते तैलम
घृतपाचितं च मतिमान्युत्क्रान्त्यवह्नावटीवातोन्मादसमन्वितान् त्रिगदान् शूलान्सावंत
कान् गुल्मान्शीलसपस्मारादिग्रहजन्सर्वां क्षयजान् जयेत् प्रमामलं केश्वरो नाम रसः एत
वत्तरणं शुल्वंस्ततगर्भं नियोजयेत् यष्टीमधुरमेत्र्यूष्टं चूर्णमध्ये विषाचितम् मध्वाज्य
शर्करालीढं जयेत्सर्वमदात्ययम् मदात्ययेष्टरोरसः तीक्ष्णकान्तसरमिर्विजकन्दताप्य

रस॰ चरितंरसेन्द्रंकौमारिकन्दैकमथस्समृतंविमर्दनात्प्रबद्धलिसत्वः माणदूरतीनीह्वांसतलभं
१८ मारितंसूतेवलानीयनिर्घृष्टपक्वम् पुनर्नवाथनवनोजलेनस्याद्रससूतंस्वयणापहारिम
स्मसूतकारमः शुल्वसूतसमंकृत्वाएवल्लेरत्वादिनत्रयम् नागवर्णीवलापायमेघनादीपु
196 नर्नवाग्रश्वसूतेगवांसूतेमन्दयेस्ततः पुटेचकृयन्तुस्थिरंप्राज्ञेनारयेद्रससूतकम् ।
स्तीपटागलगाणपथ्याकृष्टहरः शुल्वचूर्णंरसेनीर्णेदमयन्तीमनन्नवाः मेघशृंगीर
सेचूर्णंरसस्याद्गुणरोपणम् पूर्वेयन्निहितंनागसूतेन्द्रसमचारितम् तथैकंद्विगुणंकृ
त्वाकर्पूरंषण्मात्रकम् द्रोणपुष्पीरसेचूर्णंततोजातीरसेनच कृतंनद्गोलकंसर्वमभि
ष्यन्दविनाशनम् अभिष्यन्दे गन्धकेनहतंशुल्वंसममसूतंचमारितम् सौवीरांजनसं
युक्तंकर्पासाच्छेदरोपितम् मधुकर्पूरसंयुक्तंपुनःस्त्रिप्ताकभाजने तिलपूर्णरसेचूर्णे

नेत्रस्थं वातरोगनुत् मूलचूर्णेनामरसः तीक्ष्णचूर्णं च ताम्रं च रसेन्द्रं समचारितम् द्विग्र
रमांजने दत्वा चूर्णं वर्षाभ्वे रसे त्रिदिनं यवमूर्येन शान्काममधुयोजयेत् उद्रसं नेत्रमध्यस्थपि
त्तामयहरं परम् कान्तचूर्णं च मूलं च रसेन्द्रं समचारितम् द्विगुणं सांजनं दत्वा मालतीतिल
पर्णिका अपामार्गरसे चूर्णं हथिनानाम्रभाजने नस्तं नेलोचने श्लेष्मरोगं चैव वि‥ शनम् र
सेन्द्रनगोतल्यो नाभ्यां द्विगुणमञ्जनम् इषत्कर्पूरसंयुक्तं दशांशं मातृकं विषम् वलानाग
वलाकुस्तामालमापथ्यकोरसैः ताम्रपात्रस्थमध्यस्थं मन्दयेत्त्रिदिनं भिषक् य.नयान
यनमध्यस्थं सन्निपातरुजापहम् विद्यातेरसराजोयं सर्वनेत्ररुजापहः गंधकं द्विगुणं सू
तं सौवीरं चाष्टमांशातः कमिर्थं रससंचूर्णं मंजनं तिमिरापहम् नागं मूलं तथा तीक्ष्णग
न्धकाञ्जनसंतकम् द्वित्रिः त्रिरेकपंचांशपंचभागक्रमेण हि ताम्रपात्रस्थितं चूर्णं वलाना

गवलारसैः सौवीरमात्यमथ क्वाथात्रीओस्नात्तेरसेरसांजनं तुर्थक सात्तिकाएंपलत्रयं
ओषविडंगसिन्धुजमसपुएरीकंजलसम्भवं च तं ग्राम्येनपिष्टंपयसा च वन्तिकाकृत्वाप्र
युक्तानयनामयांजयेत् रसवन्तिनेत्रिभागोओषंत्रिग्रंजनंतुर्थनदीसिन्धुसैन्धवंविलासि
शीनलंसूतमजातीरेणपेषयेत् नाशयेत्तिमिरंकाचपटलंचार्बुधंतथा ग्राविकानितुमां
सानियस्त्रहृतंनपश्यति ॥ इतिनेत्रामयनाशनोनाम उदयभास्करोरसः गगनायासग
न्धकंरूल्वरानंग्रजमूत्रसभावितसूत्रसमांत्रिफलारसमाट्टकंटष्टवनं त्रवणामयसर्व
विनाशकरं महारसस्त्रवणरोगहरः सलभारन्नगंधकसूतसमंगिरिकार्णिकयाहतम
गोलवरम् मगधारसशुद्धिरसेत्रिदिनंमर्दितत्वनयोगहतान्तिहरम् गंधमर्दनोनामर
सः प्रतिश्यायहरः तपर्मोत्तिकतुर्यशिलनमविनिहृष्टरसेपंचसमदिनम् वदनंस्फुजे

तिमिरेचदृममम् हरिणाप्लुतापोनामरस विमलवीजवङ्गरसेन्द्रवंत्रुमणिद्युतिगर्भवयोः
कपटम् सिंधूत्थकटुत्रयचूर्णवरंगलगण्डगलाभयनाशकरम् गंधगजोनामरसः गग
नंस्याद्रसेचूर्णेनीहाराम्लत्वंसमायसम् वद्धामयरसेन्द्रंसर्वावर्तविनाशनम् गगनमृतो
नामरसः अभ्रकंतिलकंताप्यंशिलाजतुकरुटीहनम् तुल्यतासत्वसंयुक्तंसमंशैस्समपा
दम् त्रिक्षारकैस्तारसंयुक्तंचणकाम्लरसभावितम् त्रिकटुत्रिफलापानासुरदालीसमर्दितम्
द्विजेन्द्रंगणसप्ततोयंविषदोषंद्रुतंजयेत् गन्धेवाप्तारतामेवाहृत्वादेभमस्तनकम् युक्ताक्र
मेणप्रोक्तंवंध्यातिदोषविनाशनम् ताम्रसमेसमंसूतेजीर्णेयुक्त्यानुयोजयेत् ग्रहदोषघ्नवा।
लानांस्याद्रसेन्द्रेनसंशयः इतिश्रीनागार्जुनविरचितेरसरत्नाकरेभस्मसूतकप्रबन्धोनाम
तृतीयोधिकारः ॥ अथगद्दिकाः ॥ हर्वंयन्मारितंवज्रद्रावितंतथनेकधा युक्ताक्रमेण

रस: तेनैवं बन्धमायाति सूतकम् कदलीकंटकेसोवीरं तराकारीरम स्तुतम् क्रामणं सर्वधार्थानां
२० सर्वबन्धेषु मेलकम् वज्रभस्मनभागैकं भागं मुद्गरसाव्हयम् द्विपदीरससंमर्द्य यवं तत्कल्क
तंभाजनम् पादांशेनत्तहेमस्य पत्रलेपं तु कारयेत् व्योमवल्लीरसक्रान्तं टंकणालसचूर्णि
तम् रुध्यात्तुमल्लमांशेन मन्दयेच्च प्रयत्नतः नष्टपिष्टं च मूषं कं च ग्रन्थयित्वा पुटेत्ततः मुञ्चम्
यापुनः ध्मातं च मेणैव समन्वितम् खोटं तु भवते स्पृष्टं शतवेधी महारसः एकोनराज
मंहृद्यासंकलिकामयोमतः सकलेसाकलै वह्नादशगुणं वेदवन्तते दशासंकलिका
वद्धश्च हृद्वेदी महारसः एकगुणेन सूतेन दशसंकलिको व्यते त्रिगुणेन तु सूतेनासंकली
द्वितयामता षड्गुणेन तु सूतेन संकली त्रितयामता दशगुणेन सूतेन तुर्यांशंकालिकामत
ता पंचदशगुणैः सूतैः पंचमी सा प्रकीर्तिता एकविंशगुणे सूतेन षष्ठी संकलिकामता ग्रष्टा २०

विंशगुणैस्तैव संकलीसप्तममता षट्त्रिंशत्गुणैर्वद्धमष्टमीमाभिधीयते रसेन्द्रं पंचचत्वा
रिनवमीसकलमता पंचाभ्यधिकपंचाशैः सकलीदशकस्मते एवंक्रमेणहृद्यानसकली
दशबन्धनाम् प्रथमेदशवेधीचशतवेधीद्वितीयके सहस्रवेधीतृतीयेतुर्यांशेचायुतंभवेत्
पंचमेलक्षवेधीस्यात्दशलक्षंतुषष्ठमे सप्तमेकोटिवेधीचदशकोटिस्तथाष्टमे धूमालोकी
तुनवमेदशमेशब्दवेधकः सकलैस्सकलैर्वद्धं दशगुणंवर्धवन्तते दशसंकलिकावद्धस्सू
तवेधीमहारसः यथालोहेतथादेहे क्रमतेनासंशयः वेधयेत्तत्प्रमाणेनधातंचैवशरीर
केकारयेद्गुटिकान्दिव्यावत्रसिद्धेनकांचनः वधिरास्थिप्रमाणेनकारयेत्सततंवुधः पू
जयित्वातथानाथंकालीदिव्याचभैरवम् पूजयित्वायथानाथसिद्धचक्रं विशेषतः वटि
रास्थिप्रमाणेनगुटिकायापुराकृता वक्त्रमध्येतुनांदिव्यागुटिकादिव्यरूपिणी तत्प्रमा

रस. ऐनवद्धान्तशतायाक्षाद्वेधकः नव्हलंतनस्रमाऐनसृष्टएषकथयामिते शतवेधेनयद्व-
२१ द्धारसेनगुटिकाकृता मासमेकंतुवक्त्रस्थाजीवेद्वर्षयुगाधिकं ग्रयसाहस्रवेधेनवद्धायागुटि
काम्भुभा द्वौमासौवक्त्रमध्यस्था जीवेद्ब्रह्मान्तकारकं दशसाहस्रवेधेनवद्धावगुटिकाय
दि शक्रतुल्यस्वचायुष्मं त्रिभिर्मासैस्तुजायते लक्षवेधेनयावेध्यागुटिकातुमहारसा।
षड्भमासांस्तुवक्त्रस्थासात्वान्माहट्टनंनयेत् हट्टतुल्यो भवेत्सोहिवतुरसेचप्रभावतः।
दशकोप्रवेधेनगुटिकादिव्यरूपिणी सप्तमासंतुवक्त्रस्थासत्लभेद्दैश्वरंपदम् धूमावलो
किनीवद्धागुटिकावत्रसुतके ग्रष्टमांसास्तुवक्त्रस्थासभवेद्व्याथकोवटः हल्लाकनास्व
यंभोक्ताचाजानुग्रहकारकः समांशभस्मणंहेमंसूतस्तेनकारयेत् तांवक्त्रेषोडशांशेन
द्विपदीसमर्दयेत् व्योमवल्लीरसंक्रान्तंटंकणालसचूर्णितं दद्यात्तमष्टमांशेनमर्दयेश्व २१

पुनः पुनः नष्टपिष्टं च मुष्कं च ग्रन्थं दत्वान दापयेत् सोऽहं तु भवते श्रेष्ठं शतवेधी महारसः दशमं
कलिकां वद्धा पुनश्च वेदवर्धनि पूर्वोक्तं फलं च प्रोक्तं सूतकं नात्र संशयः वंकसीसकनुस्याभ्रदे
मनाःसमन्वितैः वज्राय साटिभिर्युक्ता क्रियते पारदो रसः सर्वो शनकदिं कृत्वा मूषामध्या
स्थितं धमेत् गुटिका जायते दिव्या नाम्ना वज्राङ्गसुन्दरी सर्वस्यासिद्धिदा प्रोक्ता जरामृत्युवि
नाशिनी संग्रामे विजयो वीरो मकाकायो महाबलः सर्वलोके प्रियो नित्यं नारीणां सुभगा स
था गुटिकेयं महाख्याता यथोक्ता पूर्वसूरिभिः अविरतरुचिनामा सूतकं तत्त्रिनिर्बद्धं सतनपरिप
यहेमं षोडशांशे प्रयुक्तम् युगपदिशपि कल्पान्तयोर्मध्ये विविक्तं पक्वं गुटिकमपरनाम्ना स
न्दरामात्रश्चित्रम् मासमेकं तु वक्त्रस्थ गुटिका दिव्यरूपिणी सर्वसिद्धिप्रदा प्रोक्ता जरामृ
त्युविनाशिनी संग्रामे विजयो वीरो जायते नात्र संशयः गुटिकेयं समाख्याता नाम्ना चापरा स

न्दरी इत्यरसुन्दरीगुटिकायुद्धाया प्रकरुमुविविमानास्तरदिशद्दिनिद्धविंशत्यात् गुंजा।
तिकृतवद्धागुटिकापरसुन्दरीनाम्नावक्रुस्यावद्धकालंविजयतिविश्वनसन्देहः ग्रासस्यामा
सैकंवलिपलितविनाशनं कुरुते वाषभासवकरेपनावं जरीटवहाटिषुहृदयंनेत्रयुग्देवपक्की
कृत्यरसंरसम् खल्वेमंमन्दयित्वानुविलोहेनत्वेष्टयेत्कएटवद्धामयाहरुपोयोजेनानां।
शातंव्रजेत् ग्रहकामेवद्धागुटिका सर्वंमोषरणंवक्रं जन्मुककनकेचन्द्ररचिताजितंकान्त
तीत्वाम्रगयसमतिहृढसूतंकृतंतत्समम् वैक्रान्तस्यंरसगोलकंरतिकरंसवार्थसंगापहृंक
र्षैकेनविहन्तिदोषनिचयंकल्पायषोजायते ग्रहकाटिगुटिका सर्वंमुद्ररमंगटहापाद्यंशह
मे योजियेत् तीक्ष्णंकुक्कुलोयेनस्तत्रटालीरसेनचविधिनामर्दयित्वानुनष्टधिष्टंतुकारयेत्
कान्तचूर्णंत्रुटिंटत्वाग्रन्थमूषांतवासयेत् यन्त्राध्यद्वाविनाःपूर्वंगगनायाश्चथानवः तत्वा

ग्राम्बुयशानांच माक्षिकादि महारसाः गन्धकाद्यानपरमात्तालकाद्यास्सर्वधातवः इतिभिग्रन्था
नेस्तुत्रं त्वणबंध उदाहृतः पीठिकाइतिसंकोचश्चिविधं इतिमृतमम् त्रिविधान्नारणाख्यानातारस
वादेरसायने तस्मात्तज्जारयित्वादौगगनं उहृतन्तरम् ततोमात्तिकसत्वंचसुवर्णंतदनन्तरम् गर्भे
संद्रावयित्वानुतेतत्वा इतिदद्देत तेनार्थोमक्रमेणैव यावत्स्वेदाकृतिर्भवेत गन्धिकायाः स
र्वे वन्धेषु तत्स्वेदं योजयित्वा ततो बुधः दिव्यौषध्यास्ततो दत्त्वा पुटे कर्षतुषाग्निना ततो धृत्वा
प्रयत्नेन हृद्यग्नौ थामषेद्रसम् खेदंतु भवतेनित्यं उहृणादिल्पसन्निभं ततोपिटंकणं कावंद
त्वाघोषयेत्ततः स्वेतं तुस्वेतद्रूमेण रक्तो रक्तेन रंजनम् क्रामणं नागवंगाभ्यां रेन्द्रस्य मतं बुधैः ।
अभ्रकजारणमादौ गन्ध इतिजारणं च वीजतो ज्ञं येन ज्ञानि वादीरससिद्धिस्तस्यध्रुवतो ज्ञेयो
गगनं सर्वलोानि हरवीजोपमानि च मलके स्वसाम्यानि वह्नि स्थान्यस्तयानि वै ततः सभस

शमात्रेण तत्क्षणं द्रवति सूतकः अभ्रकं हरवीजं च षोडशांशेन कांचनम् ध्मातं प्रकाशमूषायां
रत्नचूर्णेन वधेयेत् इति गणावन्तो ध्मातं हरवीजेन मेलकम् मूषापक्वा वरारोहिणि एते भगव
द्रसमराजिकावार्धमात्रेण पर्वतान्यपि भिन्दति तत्क्षणात्स्यात्सूतस्य भवेद्दूरसः पुमान् क्री
डते सचलेकेषु शिवतुल्यपराक्रमः वज्रकं दरदं चीच उग्रटादिसमन्वितम् अभ्रकं भ्रमते शी
घ्रमन्यथा नास्ति संगमः माक्षीकं च विषं गंजा टंकणं स्त्रीरजस्तथा स्त्रीस्तन्येन समं लिप्तं स
वह्न्यानि मेलयेत् जीवं हि व्योमपाषाणैः क्रमेणाजिह्वास्तभषितम् क्रामणं सर्वलोहानां द्रुती
नां सर्वमेलनम् अक्षयस्त्वालालम्बुनाङ्कं च वंगास्यपात्राणि सटंकणं च पृषप्रवेशो गगना
स्तेन सर्वायसं वज्रं विशेषउग्र गंजते धमते चैव क्रमेण च न संशयः कांचनं गंजने नारं मणि यंत्र
मृत्ते गंजनम् कान्तं पटोलवैक्रान्तं वज्रलोहसवेदकम् एतेषां द्रावणं सर्वं जायते च रसेन तस्र २३

ध्रहेमद्रुतीस्तंत्रयमेकत्रमेलयेत् क्रामणेनच मूषायालेपं दत्वाविचक्षणः कर्षान्तुषाग्निना
नाभूमौस्वेदयेन्मिलितेत्क्षणात् शुल्ववेदीभवेत्सोहितारागन्धेस्वसंयुतम् यस्यमध्ये तस्यदेयम
द्धेमद्रुतीसमे कर्षान्तुषाग्निनास्वेद्य यावन्मात्राविशेषितम् सहस्रवेधीभवतेनात्रकार्याविचि
चारणा सकलैः सकलैर्वेधोदशगुणंवेदवर्धति समसंकलिकावद्धः कोटिवेधीमहारसः शा
रीरार्थंभस्मभक्षेद्रुतामेकांविचक्षणः त्रिकटुत्रिफलायोज्यं तेनमधुनासहजीर्णेजीर्णेरसं
ग्राह्ययावत्स्याष्टाष्टरक्तिकाशनादिकोटिपर्यन्तंसकलैर्यद्रुतंरसम् जीवेत्तनप्रमाणेनच
क्रमशोदीयद्रसः हेमकान्तद्रुतिश्चैवबद्धसूतेःसमन्विता वेदयेत्स्वाक्रमाणेनशतान्याद्याःको
टिमनुमा सकलैर्बद्धवेधीदशगुणंततः समसंकलिकावद्धकोटिवेधीमहारसः भक्षये
त्स्वाक्रमणेनपूर्वकीयफलंभवेत् हेमाद्रकद्रुतिस्त्रीणिशुद्धसूतेः समन्वितम् वेधयेत्स्वा

र्वविधिनभक्तयेत्पूर्वंयोगतः अष्टम्नुल्वद्रुतिश्चैवपारदेनसमन्विताहेमस्थानेवेदेतांतारक
र्मणिशस्यते वेधयत्पूर्वविधिनाभवेत्पूर्वविधानतः लभतेवैसवंस्यानंविलुल्पपराक्रमः
विस्तुतुल्पवलोपेतंजायतेनात्रसंशयः नरत्नंभवतेतस्यनारम्यशांतुनद्भवेत् ताराद्रुहेमद्रु
तयः पारदेनसमन्वितः वंगस्यप्रतिवामेनत्तम्भोभवेच्छुतांशनः प्रवांचद्रुतयोयोगमथा
—ताविधारतः अनेनद्रुतबन्धनेदेहलोहकरोरसः अथजलूकाबन्धः ॥ सूतेगन्धा
वियोजितेयकनकेणाद्धार्धनागोथवा पंचांगेषुचशाल्मलीकृतपदस्त्रीषान्नकीयेनथा
नहयोजितकोकिलाहपलजेचूर्णेतिलंयन्त्रिकानमेखल्वतलेनिधायमृततज्जाजाताजलौ
कावरा ॥ शेषाम्लाकपिकच्छुरोमपटुनाचन्द्रावलीनेलकंचन्द्रेटंकणिकामपिप्पलजले।
खिन्नां जेजिनीनमेखल्वतलेमुमन्दितविधिस्त्रिसप्तकंयत्तुनोनारीणांमदर्दपनाशनः।

करीख्यातानाजलूकावरा वाल्यावाष्णगुणयोज्यायौज्यायौवनीचदशांगुला द्वादशांगुल
प्रागल्भाजलूकात्रिविधामता जलूकास्तः मुनिपत्त्ररसंचैवशाल्मलीमूलस्त्रिवारिणा नाली
मूलस्यनेयेच सत्तिपानीयसंयनम् श्लेष्मान्तकफलंचैवविपक्वंश्रीफलस्यचकोकिलाख्यस्य
चूर्णेनमन्दयेत्पारदंबुधः जलूकाजायतेदिव्यारामाजनमनोहरा सायोज्यासकलाकेलिका
मयेत्कामिनीस्वयम् द्वितीयजलूका त्रिफलाभृंगमहो·· धिमधुसर्पिश्चूर्णागमयमिगोमूत्रे
नागसमन्निषिक्तेरससमरजितंजलूकास्यात् तृतीयजलूका भानुस्वरंजितःसख्याप्रमाण
सूनकं— हीदिनारम्भे ग्रंकोल्लरान्नवृत्तैःकुमारिमशोधनेकुर्यात् शशिरोवाखरकर्णी
कोकिलाख्यावीर्यस्तम्भकरंविदग्धवनिताव्यामोदकामांकुशम् शुक्रस्तम्भः कर्पूरंमधु
टंकणंमुनिरसंकृत्यासमंसूतकंतत्कालेविनिवार्यतेननिविडंलिंगस्यकीर्यलिलेन स्थिते

रस· गामयथापुनाज्जारवंप्रक्षालयेत्ततथा वीर्यस्तम्भनमेनदेवकथितंप्रोक्तंगनादर्पहम् गजपिप
२५ लिखितस्तंरजनीचतुरगगंधाचालेपः करोतिवृद्धिंभगलिंगयथार्थेराश्रवणे एतेषांसर्वरोगानं
रसस्थानेप्रयोजयेत् जलूकभस्मसूतंवायथामदनगोलकम् इतिजलूकावन्धरसक्रिया अथ
25 जारणा रसद्रावीकरणे रसद्रावीकरणे त्रूर्थे दरदाम्बुडरसेन्द्रपातनेयत्रे सलिलरसयोमनादाय
निपुणवृद्धे षडंशेजारयेत्समतंगंधकसिन्धूद्भवताम्रवल्लिरसमान्वितोरसः वरतिलोहानिजार
यतिविधिनाविमन्दितरसः सूतः अभ्रकजारणविडं मात्रिकामलमादायपादांशेनचजारये
त् ततोपिसर्वसत्वानिद्रावयेत्सूतगन्धतः कनकंजारयेमश्चात्समजीर्णेनकारयेत् चतुष्ष
ष्टिसमानेन षोडषांशेततःपुनः। सूतग्रासंप्रदापयेत् ततोद्वात्रिंशमानेनषोड
षांशेततःपुनः पुनरप्यर्धभागेनसमजीर्णेनुकारयेत् द्विगुणंत्रिगुणंचैवयावज्जारनिषड्गु

णं जारयित्वा तं तेवालनरसेनैव मारयेत् समेन सारयित्वा तु ततः कृत्वा तु सारणम् प्रतिसारणं
ततः कुर्यात्ततो गंधकस्यादिह तथाचोर्ध्वालोहमूषायेयं कृत्वा द्वादशांगुलमानतः वक्रद्वयम्
एवं नालं तन्मुखे परिविन्यसेत् एकस्मात्सूतकं शुद्धमन्यस्माच्छुद्धगंधकम् सूतकस्य ततोयस्मे
द्वंधाचो वह्निदीपनम् अनेनैव क्रमेणैव षड्गुणं गंधकं दहेत् ततो धृत्वा प्रयत्नेन पंकवीजं च जार
येत् जम्बीरनीरभावितगुल्लीलवणं च गंधकं बहुशः लोहानि समस्तानि जारयन्ति विविधिना वि
मर्दितस्सूतः हेमादि समग्रोलहुजारणम् अथ जारणगन्धकार्थे बहुरोगहरकुमारिकयाह
यापि हेमरससम्भावितोऽस स्वरति गंधकचूर्णैः सरिष्कुर्न्निसंपुटे जारति जलनस्मात् शुभकर
कयाहृषशरितक्रमपरिपा`` समं जरेयावत् जहि निह्रलिनिरसेन विमर्द समं मारयेत् त्रास्थान हृ
रितालीन्मत्तवीजैस्तैलेन विमर्दितो हरभियोगेन त्रिदिनैर्वध्यति रसं मूषित गतं गोमयवि

रस· पक्कम् तद्द्रव्यं संधानेमाक्षीकं तद्गणं शुल्वरजं पि विषमांशस्तेकतः कृत्वा देवतालीरसेन च मंद
२९ येत् मधुसर्पि ·· त्रिदिनं यावन्मूर्छते ग्रन्थमूषागतं शुष्कं ध्मापयेत्खदिरानले ग्रक्तयं जायते।
२८ तारं तरुणादित्यसन्निभम् तेन वद्धं शतांशेन तारं भवति कांचनम् ग्रष्टानवति भागो रूपस्य
क्रिष्टाष्टकटस्यैकः सूतस्यैको भागः शतांशं वेधयति ग्योनाग्रथवा ग्रहिप्रकाशेनाहृतं तत्स्वरूपर
सैकं न विज्ञायते द्वौ भागौ तस्य शुल्वस्य एकं तारस्य गालयेत् वधयेत्सिद्धभूतेन शतांशेन बुद्धि-
द्धिमान् कनकं जायते दिव्यं देवाभरणमुत्तमम् यतो रसश्च रसकश्चैव द्वावेतौ तु महारसौ ग्रन्यो।
न्यं वधमायाति तारकांचनकारको ग्रष्टकं द्रावीतं च षोडशांशेन कांचनम् ध्मातं प्रक मूषा।
यां रत्नचूर्णेन वेदयेत् मूषां पञ्चास सन्धा तु तिष्ठते लावण्या एतिकावार्धमात्रेण पर्वतानपि
भिन्दति प्रणिपत्य सर्वबुद्धान्सकलदोषवियुक्तान् वक्ष्ये सर्वहितार्थं कक्षपुटं सर्वसिद्धिक

रं गंधकदरदशिलालकतुवरिकासीसभागैरिकायाः संस्थाप्यमधःकोष्ठे ध्मामाशितहेमचूर्णेर
सं सूतसमांस्त्रीनभागाङ्कूट्टं स्तान्परजमविधिसर्वे पित्तादन्यतमेनपक्वाहेमतथेन स्युनोस्तुट्टं
स्तान्योजयेन्पूर्वोनतोनपक्वान्नंतारंभवति तदर्थेनचकनकंस्तुल्यमपिपक्वसेतिहेमप्रसवाहयेत
ड्ढ्यर्यानारससेनतुपुष्टिंभवतितदर्धेनचकल्पलं तंगीटंकणगुंजाभिमूषालेपंतुकारयेत
सततंकासीससिन्धुवारक्तमृदावलिप्तवर्णपुटीग्रर्धोकाध्याधिविकारः तस्तुल्यामेवतान्पडे
सादशगुणंसर्वमुद्दिष्टं रक्ताहृणेषुचरागाकरग्रासैस्तैरेककारयेद्धीनं तावत्सर्वविक्रोन्हलंभ
वति ग्रन्कविरणाभंनहीनवर्णमात्राभवतिरसेन्द्रोवृशतवेधीकान्तानुसारकुंजरकनकाहृणे
त्रिंशकलास्युस्ससभवेन्सारणविधिनागबोधकृतः तन्वकरसकाववतात्रमाणकांचनतीव्रो
नचोषपरिहृड्डाकिंविंशुकपरिभान्तगैरिकीकांशद्वयंमूषस्थंपंचष` द्वयंमूषास्थंपंच शुल्वल

रस॰ समरसधान्याभ्रादीवश्यितैकंशतवेधीस्यात्तद्द्रावकराजधान्तसमर्दनंवीजपूरकरसः विष
२१ तैलधूस्तसिन्धुषोडशकमलन्दुवेधकरः वर्गहृतमत्ताचपलसमास्थापयेत् शिलाभाण्डेमा
सिवत्तुल्येतन्त्रटुकान्यवसरवेधकारः ग्राछ्योलाम्बुवलेपाद्दिनरम्यासलक्षवेधकरः परि
कल्पितरसकवरंकनकपत्तंकारयेद्दुशः तारशिष्टकालेपेनतरतावटंकणसाद्दीधात्तमर्त्तं
वर्तितमात्रेणसारङ्कनमसः चन्द्रार्कपत्रलेपोभवतिहिंगहरुंशतांशेनवंगात्रकेनसुद्रंरवि।
दिनसंख्यात्रकनकरञ्जनं भवतिहिविंशतिवेधीवीजंतत्तारलेपेनदशगगनाम्बुजयुक्तंतारद्वि
गुणेनजारितस्सूतःविंशतिमेनरिशक्लतः शनैरकाशीतिकोवेधः दशगगनरययुक्तोहेम्नि
द्विगुणेनवारयेत्सूतम् विंशतितेनवगाहडंतारान्काशीतिकोविद्धं ग्रहणम्भजिह्मवज्रि
ताद्धानांभागायुगंपंचषट्सप्तणकीकृतसममेलापाविन्दतिवेधनंद्विपत्तणासमकेदिला

अम्भन्नहर्णे दापयेत्तारं प्रविष्टितं सूतन्द्वादशकृत्वा वधात्पंचमवेधेन भवति मात्रग्राकाशरस
दोषेचपलक्ष्मितसामम तारसारितसूतः षोडशभिस्तु भिन्दन्ति रसेन्द्रं प्रतिसारणंयुक्तः पटल
णकरिवरकामलीलङ्घोनशोधयेत्त्रीणिवाराण्वासासिलिखितलक्ष्मवल्लीलयाप्रवर्धनंचा
मीकरंभवति त्रनसत्त्वनांगंवगेवेङ्गशः परिशोधयेत्तारम् दशवलप्रज्ञाभिरनान् मृत्क्रम
तोम्रयश्च युक्तश्चक्रिमिगिरिदलथावसीसरहितात्तवर्जितसिन्धूकसूररविः युगपद्विह्लायन्ते
नालेपश्चान्तच्छस्यान्द्रुमानेगसिरकसिन्धुरंरविभुजदाहगलगमित्वरपूर्वंकमशः दशातर
लकरदराविियोगेनतुषड्कैकमेकद्विनेकचन्द्रं चतुष्कं चाष्टसमरविसोमाः स्वस्थाकमवृङ्गा
वानान्यस्तारसंयुक्तं स्यात्त्रयामशिलांजनमूलककान्तां चापवन्तशशांकनिशाद्रिः रमक
मयूरग्रीवककर्पूरगन्धकाधसंवाद्यैः चतुष्पष्टिक्रियाविवविवरणेसंग्रहस्य स्वस्तु दंकाशीवे

१ म० रन्यतमैस्त्रिभिः संयुक्तैर्जरयमेतत्सूक्ष्मं विडंगिविहितं रसमाप्नोमांसेन शतपरितजलचूर्णैरविर
२८ सपरिपीनसत्वसलिलकरंतदानामभस्मगालितगोजलशतपीतगंधटंकविडंलवणैस्तोरा
परसैः सूत्रैर्भस्मैः सरक्तवर्गैर्ष्वद्रावेनरंजनजारणैमेभिः कुरुहंसपाकेन नवसारंगंधकं चैव
शिग्रुतोयैनेपिपरसं गुह्यं कृत्वादिवेदावभूमिस्थनिर्वाभासासंपतितं पिपरसं गुह्यं कृत्वादिवे
दावभूमिस्थनिर्वाभासासंस्थापयविडुंनाडनदहनंनकर्तव्यं कामणरसायनसामान्योविधिः
कर्त्तव्यमैत्रीकरुणामुदितोपेक्षासर्वसत्वेषु उस्मीषादित्तिरत्तावलिरपिदेयाप्रयत्नेन दारि
द्र्याणेवमग्नासत्वंद्दिष्ट्वाद्धिर्पचविंशतितमं करुणावेशितिमतिमान्कनककरंनागवुडुयेत्क
थितं मत्क्रामयार्यमलः दान्त्वामिहार्थिकसवदेहमपिपात्रिकयाप्रतिर्धडुंनागेयोयंतवरि
तकामस्य श्रीशैलपर्वतस्थायीसिद्धोनागार्जुनोमहान सर्वसत्वोपकारीचसर्वभागपसमा

त्वतः प्रार्थितो ददते शीघ्रं तेनापप्यह्रियादृशं दृष्टात्वागं च भोगं च सत्त्वकस्य प्रसादतः सर्व
सत्वमयावेधीस्वरसेनस्तथैव च तेषां मध्ये प्रदानं च रत्नचोषप्रतारकः कृतांजलिपुटो भूत्वा ना
गार्जुनपुरस्थितः पृच्छते रसकर्माणि विद्यादानं ददस्व मे ॥ श्रीनागार्जुन उवाच साधु साधु
महाप्राज्ञ तुष्टोऽहं भक्तिवत्सल कथयामि न सन्देहो यत्त्वया परिपृच्छितम् वलीपलितना
शं च तथा कालस्य वंचनं यथा लोहे तथा देहे तमतेनात्र संशयः सहस्रायामवलतैव कोटिवे
धी भवेद्रसः तदहं संप्रवक्ष्यामि भवतो हि यथाविधि सत्वानां भोजनार्थाय साधिता वटयक्षि
णी द्वादशानि तु वर्षाणि महाक्लेशः कृतो मया तत्कालदृष्ट्वा प्राणं दिव्यावाणी मयाश्रुता ।
प्रदष्टप्रार्थिनापश्चाद्दृष्टा त्वं भव मां प्रति ॥ श्रीवटयक्षिण्युवाच साधु साधु महासिद्ध तज्ञ
त्यात महात्मना यत्कायहारित्नोभद्र तत्सर्वं प्रददाम्यहम् नागार्जुन उवाच तुष्टा त्वं यदि मे दे

रस. विक्रमाद्द्वादशवर्षाया आत्मासमंचनेसर्वंततःपश्चाद्ब्रवीम्यहम् वटयक्षिण्युवाच सत्यंसत्यंपुनस्स
२९ त्यंमहोवाचात्रिधाकृता किंचित्प्रार्थयमेसिद्धंतत्सर्वंप्रददाम्यहम् श्रीनागार्जुनउवाच यदितुष्टा
सिमेदेविसर्वदाभक्तिवत्सले दुर्लभंत्रिषुलोकेषुरसवंधंददस्वमे येनकेनाप्युपायेनप्रकेशानिम
हाद्भुतम् साधनेसूतकस्यापिमृत्युदारिद्र्यनाशनम् पर्वतगृहप्रासादमशैलवनकाननानां कां
नमयंप्रवक्ष्यामिलोकानांहितकाम्यया भोजनंवस्तुनाम्लंसमघायैःप्रदापयेत् आत्मख्याभि
र्येयातिये दस्मिंस्तुपृथिवीतले उड्डायंवराशेहेकषयस्वप्रसादतः वटयक्षिण्युवाच यत्किंचिन्म
क्लृसेभद्रतत्सर्वंप्रददाम्यहम् ऊरुद्वयंयथातथ्यंतिष्ठेहंतत्समीपतः सर्वलक्षणसंपूर्णोय
स्तुलक्षतस्तुपोषितः तस्यस्पर्शावलोकेनयुष्मासिद्धिर्भविष्यति मयातस्यस्तुतंवाक्यंप्रार्थितंश्रा स्तुणा
लिवाहनः यक्षत्वामर्धयोगेनसाधयामिमहारसम् शालिवाहनउवाच सुवर्णरत्नभाण्डे

रंकुमारीमदसुन्दरी निवेदितंमयात्मानमादेशोदेवदीयताम् साधसाधमहाप्राज्ञासमादेशप्र
पालकः साधयामिनसन्देहोयुष्मन्तेत्वेनसाधकम् पुनरन्यं प्रवक्ष्यामिमाएवेनयथाकृतम्
रसोपरमयोगेनेसिद्धं सूतं समाधितम् विडम्बुल्वायनंनाशंयथार्थेकांचनंकृतम् तस्यमारव
मिष्टेनरसकन्यावधारितम् शास्त्रंवसिष्ठसाएवंगुरुपार्श्वेयथाश्रुतम् उदहंसंप्रवक्ष्यामिसा
धनंचयथाविधि सहायःशोभनःप्रज्ञोनिरालम्भदृढव्रताः कुलीनाःपापहीनाश्चसधन्माश्च
जितेन्द्रियः कोष्ठिकावक्रनालं चगोमयांगारसिंधनम् धमनंलोहपत्राणिगैरंधकांचिकंविडम् ।
कन्दराणिविचित्राणिनानस्पर्शानपैवच सर्वमेलपरंकृत्वाततःकर्मसमारभेत् चतुष्कोणार
णंमालांकुमंवारिसमन्वितम् सितचन्दनलिप्तांगसितवस्त्रावगुण्ठनम् पंचरत्नसमंयु
एंदीपातनसमन्वितम् पीठंचतुष्कमध्यस्थंस्थापयित्वामहासने चन्दनागुरुधूपैश्चनैवेद्यैर्वि

विंविधैस्तथामल्लाक्तज्ञाप्रकर्तव्यावीरंभोज्यंचकारयेत् कुमारिकास्तथापूज्याश्चाज्ञांनप्रार्थयेन्नरः
 युष्मदाज्ञाप्रमादेनसाधयामिमहारसम् श्रद्धोभावकृत्संग्राह्यंविशुद्धंनिर्मलंदृढम् शुद्धेसमायने।
योगंपततः कर्मसमारभेत् सच्चूर्णपातितंपूतंसर्वदोषोज्झितंततः रसकंसत्वसंयोगाज्जीर्णेशुद्ध
 गुणेनरः कृष्णाभ्रकसमंसूतंलालयित्वानुजारयेत् समेनगंधकंदद्यादग्निसोमेननिर्दहेत्।
नीत्वांशुल्वसनागंचसमावर्त्तंचकारयेत् कृष्णयत्नसमध्यस्थंजारितंप्रयत्नतः पुनरन्य
प्रकर्तव्ययथाचरितकांचनं गोकर्णेचसमाख्यातान्द्वितीयाक्रूरमंजरी यथालाभेगृहीतव्या
विशेषोनैवलभ्यते यत्रदेशोसमुत्पन्नाम्भूतलेवायवन्तते तन्मयेनत्वनिर्दिष्टायेनेयंसफला
भवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदशमंत्रेणसंग्रहेत् गंनमस्तेमंत्रमम्भूतेनवलवीर्यविवर्धनि स
मकार्यकृतेदेविपुनःस्वर्गंगमिष्यति येनत्वाखननंतेब्रह्मायेनत्वांखननेत्भृगुः येनशक्रोष

वरुणस्तेनैवमुपचक्रमे एतेन त्वन यियासिब्रल्लस्तेन पाणिना मातन्वनेमापतनेमातितेमो
न्मयाभवेत् अत्रैव तिष्ठ कल्याणि मम कार्यकृती भव अनेनैव तु मन्त्रेण क्रमान्मलाभिमंत्रितान् उर्ध
टाहत्कसंयोगात्स्कुप्यात्सुकंस्तु कारयेत् दक्षावमधुकाष्ठेन यावद्भस्म च गच्छति सकलामाभ
वेद्देवी मृत्सु हरिद्रानाशिनी कृष्णायनं समग्रस्य मोषधी रसकांचनम् अथवा विड्योगेन जाये
ते विचक्षणः ऊर्ध्वं वह्निमधो ह्यापः मध्ये तु रससंस्थितः कांचनं जायते सत्यं तेनाग्निं दत्वा मुहुर्मुहुः अनेन
क्रमयोगेन यावद्दिनचतुष्टयम् स्फोटयेज्जलमध्यस्थं प्रक्षाल्य निर्मलेन ततः तमत्रमतिपत्राणि रज
नीकाचमाक्षिका एतानि समभागानि लरनालेन पेषयेत् अनेन क्रमयोगेन यावत्सप्तदिनावधिम् प
श्चाद्बन्धं प्रकर्तव्यं दिव्यौषधिबलेन च ऊर्ध्वदाणिभः मृतं चूर्णयित्वा विचक्षणः ब्रह्मपुष्पस्य निर्या
से पुटं चत्वारि दापयेत् काश्मीरिकारसेनैव तेनैव ताट्टशं कुरु मातुलिंगरसेनैव पुटमेकं प्रदापयेत् तत

31

सिद्धिं विजानीयात्स्वेदं शुल्वसद्रापयेत् एवं ज्ञात्वा प्रयत्नेन कृतकर्मविचक्षणः वर्णमाप्यप्रमा
णेन नागं भवति कांचनं अथातः संप्रवक्ष्यामि कर्पूररसबन्धनम् तमरत्नानि संगृह्य भूमिस्थलेते
द्भवम् रसकादिषु संयुक्तं कर्तरीरसबन्धनम् चनानि समभागानि कपिमूत्रेण भावयेत् मनस्य
कुसुमेनैव च पलं च पुनर्बुधः अपरेहनि संप्राप्ते धामयित्वा तु स्फोटयेत् शुद्धस्फटिकसंकाशः
सुशुद्धो दृश्यते रसः पश्चात्तु कटमूषायां समावर्तेन कारयेत् जीर्णे जीर्णे च दातव्यं सजीर्णेन
वटापयेत् चतुर्विंशगुणं हेमं स्तनकं गमनेयदा समांशभक्षणं कुर्यात्पुनर्ऊर्ध्वं न सूतकम् आ
रुष्कमल्पलीर्षांत सूर्येन दत्तुनोद्भवम् पीताग्निसंस्थिनाह्येते पंचमी भूमिचारिणी एकैकस्य
तु संस्थं तस्यापि तन्वाहिनत्रयम् धूमाकुलेन यत्नेन पालितव्यं प्रयत्नतः विशुद्धं तं विजानीया
च्छुक्रमेवदेन स्वेदयेत् गणिर्विंधिर्वेमस्त्रैव देवपूनालयेषु च मेलयेत्सिद्धयोगेन वेदात्रिप

र्वेलोचैनैः एतत्सर्वरसेनैवमेषयित्वारसस्यच अधोर्ध्वेनपुटंदत्वमग्निस्थापयेत्रसः क्रक्र
टाएडनिर्भस्मत्नंचूर्णयित्वाविचक्षणः पूर्वमेवविधानेनपक्वंवैषोडशैः पुटैः सिद्धंउवचवाविजानी
याद्वेधीपंचशतेषुच द्विगुणेयदिकंचवर्मपूर्वसंस्कारमतःमम् त्रिगुणंचभवेद्वेधः क्रमयोगेन
योजयेत् क्रकर्मयथान्यायंसिद्धंभवतितद्रसं जारितोमारितश्चैवपुनर्जारितमारितः दशांम
मंक्रान्तिनिष्क्रान्तः कोटिवेधीभवेद्रसः रत्नघोषउवाच साधयित्वाप्रयत्नेनकोटिवेधीमहार
सः शरीरेणविनैतेनसर्वंभवतिनिष्फलम् नागार्जुनउ कथयामिनसन्देहोमाकाएडनयया
कृतं दीर्घायुःकारकंमेरसस्यसिद्धेरसायने शतपलमभयानांचात्तधात्र्यास्तथैवक्वथितजलश
ताशेभागमशावशेषं हृतमथपातगंधंव्योषविडंगंदशांशेरसपलदशसिद्धंलोहचूर्णंभूतंच
गिरियतत्समममृंकान्तभृंकान्तभृंगविडंगंरससहितसुभावनाएलैर्विल्वकाद्यैः अहिसाह

रस. नकल्कं लोहपात्रस्य मासं मृमृतदिननमुडं कल्कमववरिंहं लिहि शानमयनकालेवामने प्राचमेवी।
३२ द्यननिविडस्तगन्धिमतमानंगदर्पविगतसकलदोषः सर्वदिग्विजयवृत्तः मदनइवमनुकान्तकामि
मिनीनांप्रवीरोञ्जनइवमयुष्मान्कुंचिताग्राग्रकेशा नरगइवविमुडःसातवैचित्रकारीवृषभग।
तिविचिष्ठीमात्रगाम्भीरघोषः तुरगइ लोकेप्राप्तहस्तात्तनित्यंप्रभवतिखलुलोकेचन्द्रतारार्क
जीवी पुनरन्यंप्रवक्ष्यामिगोलबन्धनमुत्तमम् येनभाषितमात्रेणनरोभवत्यजरामरः गन्धाभ्र
कान्तसहितंभानुरत्नानिकांचनम् समजीर्णरसेन्द्रस्यबन्धंकृत्वातुगोलकम् रसेन्द्रंपंचलोहा
निसमभागानिमेलयेत् समपंचोत्तरश्चैवयावांत्तगोलकस्यतु प्रयोपिहृस्वशशीप्रभाकारं
करम्भितंमृत गोलकं नरस्यवदनस्थमिदंरसायनंरसायनवामरताचकारकम् सुगंध
लेपानांमूलंकर्पूरंकुंकुमागरुं श्रीखण्डमृगनाभिश्चकाकोलंजातिकफलं सुगंधान्यानिद्रव्या

णि खानपानीयानि भुक्तिस्थानानि सर्वाणि क्रमेणैव नरस्य च यस्यायकुंचिताकेशाः श्यामा
वै पद्मलोचनाः वाल्मीकमुखभागं च वक्त्रद्वात्रिंशनामकम् वानपित्तानलोभक्ताम्भावग
णभाषितम् गेहस्थं वस्तु तं च प्रसन्नं वनलोदरम् ग्रहणीद्वन्द्वकं गुल्मं गण्डमालाश्लिलेस्ता
था एतैः सर्वैर्विनिर्मुक्तो वलीपलितवर्जितः शतानि त्रीणि वर्षाणि जीवेल्लक्ष्मरिविक्रमः इते
युगमुखोयस्यगुणंयस्यउदाहृतम् सूर्यषोडशपूर्णानिगोलकानिनिरोत्तमः श्रुतानिस्तुत्व
मध्येन तेषु वक्ष्यामि यान्नुणान् नामोक्तिर्यन्निशस्तैः स्वपावकेन न कुह्य महातेजाः श्वक्रान्तस्याम
हारसः त्रैलोक्ये च महाकारी कामदेवपुरिस्थितः इष्टकावा जायते तस्य स्पृश्यो जायते स्पृष्यात
स्य सं स्पर्शमात्रेण सर्वलोहानि कांचनम् सकलानि स्फलाश्चैव स्थूलसूक्ष्मरसायनम् सर्वेन
स्योमकान्ताच त्रीवेदा चन्द्रतारकम् पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वंध्यमुखरार्चितम् सूतकालान्तकं ग

रस. न्यंयदुक्तंपरमेष्ठिना हीनांगोह्यधिकांगस्सव्याधःकुष्ठवास्मृतः गतास्त्रियाणिनयनोजरा
३३ ग्रस्तोऽजितेन्द्रियः जडुग- -दमूकोपिगतिहीनस्तथैवच असंकत्रयनिर्मुक्तोजीवशेषेवतिष्ठ
33 ति एतद्ग्रन्थप्रमाणेनसमावर्तोदयाभवेत् पुनरप्यद्भवेत्सिद्धेनात्रकायाविचारणा पंचास्य
तोमहायोगेचारणमयनाशनम् हंसपादीरसेनैवपुरस्त्रेवभाषितम् नाम्नैवरहितंकिं
चित्रैलोक्यमेचराचरे पृथिव्यामस्तथातेजोवायुराकाशमेवच कोटिवेधीरसोग्राह्यः पि
ष्टंकाष्टकस्तसंयुतम् एकैकस्यतुमध्यस्थंगुटिकांकारयेद्बुधः गुटिकेयंसमाख्याता दृष्टंजी
वंचकेवला षड्गुणंपिष्टस्थूलंचताम्रपात्रंसुशोभनम् ऊर्ध्वपुष्पसमात्रंचतदर्धंगगनमणल
म् चतुर्मुखत्वहन्तंकोष्टेनस्योपरिनिवेशयेत् स्थापयित्वाकटाहंतुदिग्दिशोपालपूजनम् ॐ
मांरीपूजयेत्तत्र गणपूजांतथाकुरु चतुर्दिक्षुबलिंदद्याद्यथोक्तंशिवभाषितम् धमनंतत्र

ऊवीनचतुर्दिक्षुशनैश्मशानैः स्तनमंचविज्ञानीयात्त्रिधूमंवयदाभवेत् चन्द्रान्कानुग्रहादि।
ताभंशयोभुवनानिच नमस्कृत्यगुरुंदेवंमात्मानंतत्रनिक्षिपेत् गुदचक्रंतंविज्ञानीयात्सृष्टि
रूपंनियोजयत् मांसपिण्डंभवेत्तत्रवायुंतत्रैवनिक्षिपेत् भ्रमंतंदेममकाशज्ञीवंतत्रसमरा
पयेत् कृत्वातत्रमहारावंगेंकारंसहपूजितम् उत्तिष्ठतिनसन्देहः सर्वाङ्गभास्वरोयथादि
व्येतेजामहाकायोदिव्यदृष्टिर्महावलः दृष्टपनेभुवनंसर्वंससिद्धस्सर्वसिद्धिदः समसिद्धेषु
येसिद्धाविमानंप्रेषयन्तितेअर्धयोजनविस्तीर्णंचघण्टाचामरभूषितम् दीप्तदेहमहदयंदिव्यमालि
रत्नैसुभोषितम् शंखकलहरिश्चोषैरप्सरोगीतवादिभिः पुष्पमालापताकाचकिंकिणीरवम
ण्डितम् सिद्धसंयनकन्यानांसत्तरूपामदविह्वलादिव्याभरणवस्त्राणिदिव्यपुष्पाणियानिच आ
गच्छन्तिनसन्देह - देशोदेवदीयताम् गृहीत्वासाधकेन्द्रंतुसिद्धलोकंव्रजन्तितेदिव्यानिवान

रस॰ पानानिदिव्यानिभवनानिच रमतेशतसाहस्रंदिव्यकन्यामनेकधा कामेनविह्वलास्तत्रस
३४ न्मथासदृनोत्कयः तस्मिन्नेकार्णवेघोरेनष्टस्थावरजंगमेदेवायत्रविलीयन्तेसिद्धस्तत्रविली
यते रत्नघोषउवाच कालान्तकायवन्धाययदार्कंतुनशक्यतेअनेनैवशरीरेणकथंसिद्धिर्भवि
34 ष्यति नागार्जुनउवाच पुनरन्यंप्रवक्ष्यामिखेचरंवन्धमुत्तमम् येनभक्षितमात्रेणसुरसामा
न्योभवेत् येवैनविन्दन्तेतारंनागंमुल्लायसंस्थितम् नदातस्यप्रकर्तव्यंरत्नसंस्कारमुत्तमम्
इन्द्रनीलंमहानीलंमाणिक्यंमौक्तिकंतथा पद्मरागंतथावज्रमर्कजातमकमष्टमम् अथातस्सं
प्रवक्ष्यामिरत्नरागस्यजारणम् पुष्पकाषिस्मनंगृह्यमपूर्वमलसंयुतम् राशिपूर्वविशालस्य
हाजयित्वानुपाचरेत् अनेनविडयोगेनहेमंकुलिशजारणम् नानामनस्सैलामानिदग्धं
वेम्हत्नवह्निना मरीचिशतपत्रस्यकाण्डूकर्णेतयन्मयः कंसन्तस्यदिनेग्राह्यतस्मूर्णेनेनभा

३४

येन् पादेनतस्पदानवंरसमूर्छितखोद्भवम् ग्रसन्चूर्णंविडंश्रेष्ठंसर्वरत्नस्यमेलकम् जारये
त्पूर्वयोगेनमणिरागस्यजारणम् पूर्वापररसंयोगाल्लोकपालीयदाभवेत् तस्यमूलंफलंग्रा
ह्यंनत्त्रेयमदेवतेतस्यचूर्णप्रभावेनपद्मरागस्यजारणम् व्यचारन्तेमहादिष्टंपुरःपूर्वेण
वार्तिकैः शोषयित्वाकृतंचूर्णंमहानीलीरसेप्रानम् ताम्रलोलारसेनैवसोटयित्वापुनःपुनः।
इन्द्रनीलोमहानीलंसन्कंतंकैतकंतया ऊष्मायन्त्रस्यमध्यस्थंजारितंव्यप्रयत्नतः पादिति
लादिमंयोगंयोदाकालरञ्जस्तल रस्यपुष्परसेनैवकायरत्तायथोचितंतेत्रपालंगणाध्यक्षंशि
वोविष्णुःप्रजापति माएइव्यया –कोभूत्वालोकपालाष्टकैस्सह चन्दनागुरुधूपैश्चपूजयि
त्वाप्रयत्नतः नमस्कृत्यगुरुंदेवंततोभवेन्महारसम् गोदेहोनामपात्रेतुमूर्छितस्साधकेश्व
रः उत्तिष्ठतिनसन्देहस्त्विनेत्रश्चचतुर्भुजः गणनाथास्तथासिद्धाःयुवान्येगणनायकाः।

रस. आगच्छन्ति पुरस्तस्य सिद्धविद्याधरादयः पश्यन्ति भुवनं सर्वं विमानस्थो महामतिः हारकं
३५ कणकेयूरैः कुण्डलैर्मकुटैस्तथा शंखकाहलनिर्घोषैरप्सरोगीतवादिभिः पुष्पमालापता
35 काभिःकिंकिणीरवमण्डितैः खेचरत्वं क्षणाच्छीघ्रं यद्देवो महेश्वरः कृतांजलिपुटो भूत्वा
शिवस्याग्रे व्यवस्थितः श्रीभैरवउवाच मोहं पुष्करं घोरमत्र नेत्रकेन त्वया तद्गत्वाहाय
संतुष्टस्व स्वच्छन्दप्रतिचारकः स्वर्गे तिष्ठ चिरं कालं यावच्चन्द्रार्कतारकम् रुद्रकन्या विलक्ष
न्याब्रह्मकन्यास्तथैव च भुक्त्वा च विपुलान्भोगान्कल्पान्ते मुक्तिभाजनः इति नागार्जुनविरचि
ते रसरत्नाकरे वै पञ्चमहारसउत्तमसूतखेचरबन्धं समाप्तमिति ॥ रसवीर्यविपाके च शुद्धाव
विद्धसूतकः तेन जन्मजराव्याधिहारते सूतकं भुवि खोटबन्धं जलूकं च भस्म चैव चतुर्थक
म् पंचसंमूर्तिवद्धं मूर्च्छितं च शक्तितो मतः बन्धस्तु षड्विधो ज्ञेयः समसमो सूतकः मर्दनं च

नत्वंचचापल्यंगृह्णतेजनः यस्यैतानिनदृश्यन्तेतंविद्याद्धुरक्षेत्रकम् नानावर्णंभवेत्क्षेत्रंतंवि
ह्यायद्यनचापलम् लक्षणंदृश्यतेयस्यमूर्द्धिंतंतंवहन्तिहि गुरुत्वमहणत्वंवानितेजोभास्करस
न्निभम् शिखिमध्येक्रान्तंनिष्टेद्दृढसत्वकलक्षणम् क्रूलम्बेतंतथापीतंनीलंवाममसन्निभ
म् अग्निमध्येयदातिष्टेत्सदृढंबंधस्यलक्षणम् कुक्कुटाण्डानिभंक्षेत्रंलक्षणोभेदीभवेद्यदा ग्रा
वन्तिनंपुनयद्दृक्कोटिथावरसाकृतिः अथवास्वेदैस्सिन्नंम्रद्दंचैवशिखिनाद्राविनोभवेत् अ
वर्यंकटिनंश्वेतंखटोवद्धस्यलक्षम् लोटाश्रयेचयेपंचविहायन्तेलकाकृतिः हस्तग्रीवाभि
तस्मिन्निनतिष्टेदेकेमूर्छितः तरुणादित्यसंकाशोनानावर्णविचक्षणः वयेषुलोहदेहेषुरंजि
तेक्षेत्रलक्षणम् शोधनंक्षेत्रकस्यादौग्रामममानसतःपरम् जारणमभ्रकस्यापिसर्वसत्वमतः
परम् गर्भद्रावस्ततःपश्चात्सवर्णनटरान्तरम् टिकोषधिपुटंपश्चाद्दन्तुवन्धसततःपरम् रंज

रस. नंचतत: प्रोक्तंमारणस्यानुश्चमारणात्ततोपिक्रामाणंदेयंसूतकस्यविचक्षण: पतत्क्रमंतुयोवेत्तित
३६ स्यसिद्धिर्नसंशय: देहेतुपंचरत्नानिनागवंगौतथायमौ यथाक्रमंविजानातिदेहेलोहोमरायुने
30 तस्यजन्मजराव्याधिक्षयपतेनात्रसंशय: क्रमेणरसराजस्यदोषधात्सर्वमायमे ओषधैःक्रमतेसूतं।
व्याधिसंगश्चनश्यति दुष्टमामयातत्तस्मात्क्रामणंज्ञात्वाततोवैद्यउपाचरेत् क्रामणेनविनासू
तंक्रमेणनचविन्दति देहलोहमयान्सर्वांहृथास्यात्केवलश्रम: यस्यरोगस्ययद्योगंतेनैवस
योजयेत् रसेन्द्रोहरतेव्याधिंनरकुंजरवाजिनाम् व्याधिमाद्येपरीक्षेततनोरुग्याश्चभेषजम
सूतकेनसमायुक्तायोजयेश्चभिषग्वर: इतिनागार्जुनविरचितेरसरत्नाकरेगुटिकासत्व‥ति
जलूकाजारणादिरसबन्धकोनामचतुर्थोध्याय: हेमादिवंगंध्वनिनाप्यतीक्ष्णाम्तुभ्रारनारक्र
मशेविभागे: यदथमवंत्तपतास्त्रशेषयुगान्तकालेनभवन्तिविक्रिय: ॥ अथातोरसेन्द्रमंगला

नियन्त्रविधि शिलायन्त्रम् पीठयन्त्रम् पाषाणयन्त्रम् भूधरयन्त्रम् वंशयन्त्रम् नलिकायन्त्रम्
गजदन्तयन्त्रम् दोलायन्त्रम् अधःपातालयन्त्रम् भुवपातालयन्त्रम् पातालयन्त्रम् नियामक
यन्त्रम् गमनयन्त्रम् तुलायन्त्रम् कच्छपयन्त्रम् चाकीयन्त्रम् वालुकायन्त्रम् अग्निसोमयन्त्रम् गंध
कचाह्निकोयन्त्रम् मूषायन्त्रम् हण्डिकायन्त्रम् कंसभाजनयन्त्रम् घोणायन्त्रम् गुडुमककयन्त्रम् ।
मारणयन्त्रम् जालिकायन्त्रम् चारणयन्त्रम् तद्यथा शिरउपरिशिलादेया शिलायन्त्रम् पीठो
परिपीठमध्येरसोटेयः पिष्टिकार्थेकरांगुलीमन्दयेन भूधरयंत्रम् वंशनाडिकायन्त्रम् गजदन्त
म् गेगंधहकचाह्निकाअग्निसोमयंत्रम् मृंदायंत्रम् दर्शितांगभाजनविशीर्णवालुकायांमवद्धयं
त्रंक्रमेण पूरितो परिकाचघटी स्याण्यानस्माः एवेनात्रवमध्येरसराजंननोनिरोधयेन कूपिका
क्षिकाशंयन्त्रम् त्तिकालेपंदत्वातपरिवालुकापूरयेन मुद्राजनेचक्रमुपरिदत्वानिरुद्धअग्रयाग्निप्रज्ञ

रस. लितेचक्रमेण ॥ अथप्रवक्ष्यामिगुरूपदेशाद्यः पटोलाख्यरसस्यवृद्धः यस्यप्रभावान्त्यमेह
३१ कृच्छ्राज्ज्वरादिक्षयनिग्रहस्स्यात् निर्दिष्टावल्लेत्रिपुरान्तकस्यबीजंविशुद्धार्धपलप्रमाणम्
क्वाथेनमस्याक्षिपुरोद्भवेनसंमर्दयेत्तत्त्रिदिनानियावत् कन्यारसेनत्रिदिनंततश्चसमार्द्वि
नायेत्रिदिनंत्रयंच चूर्णीक्रिकायारजनीरजेनसंमर्दितंतंशुकतोयधौतम् त्रीणिवाणाएयथस
ममंचसंपातयेन्मात्रयत्नयोगात् संपातितोनिर्मलतामुपेतिसर्वप्रयोगेष्वपिहितंप्रशस्तम्
पलंसमाधायरसस्यतस्यशुल्वस्यशुद्धस्यचकर्षमेकम् कृत्वाथपिष्टीविधिवत्तयोश्चगन्धाश्म
चूर्णंद्विगुणंचदद्यात् कृतप्रयोगेनविपाचयेच्चाग्निस्तितावल्लेपरिमर्दितंच निष्कंचमात्रांत
मृतस्यदत्वाद्गुंजाप्रमाणंगुटिकाचकार्या श्रीलोकनाथस्यविभोःप्रसादात्ख्यातंमयापोट
लिकाविधानम् प्रकृष्टबुद्धिसहितंचयस्तत्ककुर्वन्तलोकानिरुजोभवन्ति भागत्रयंरसराजं।

३१

सूरभिसमं कज्जलीसमाद्दाय त्रिमं कपन्दमध्ये पुटपचितः पटलीभवेत्सूतः ॥ इति पोटली
सूतः अथोच्यते रसो परमस्य विभूतिरूपस्य रसप्रयोगः प्रदुष्टकुष्ठामयकामश्वाससमीरणाद्या
मयनाशनाय संशुद्धसूतस्य पलद्वयं च चत्वारि बल्लस्य च गन्धकस्य खल्लाशनामन्दितकज्जलं
भं समर्पयेत भुक्तिविपक्वमूषा संस्थाप्य माले पट्टतामृत्सामासं शोष्योदीमाग्निरथ प्रदद्यात् स
वालुकायन्त्रविपाचितस्यात्मनूषकालोचितभास्करं नाम यं हं समादं मथितं हथिन्यां बाला
र्कबिम्बप्रतिमस्वरूपम् तं भूतहन्तं प्रवदन्ति केचित्सर्वार्थसिद्धिप्रदसूतराजम् ॥ एके द्वौ हृय
मध्येन तु सर्वयोगे प्रयोजयेत् गंध्याश्म पिष्टिकानात सर्वरोगोपशान्तये ॥ इति रसेन्द्रमंगलं
समाप्तम् अथ रसादिकारअर्च्यते हेमाह्वारनमाविरेचनफलैर्दनूरपत्रम्लुनासम्मन्द्याथर
सम्भूरत्ननिहितास्मसुचकैः पूर्यते सिक्तो बंजुकरोदवज्जवरसैः पश्चात्तैव मज्जितानि श्लेषकवधू
न्त्रि

रस तोनलैहृतिमनसंरोप्यतंमन्त्रुना वहुशोजलेनधौतंमाषकमवहिपर्णवेष्टेनसितयावामयुना
३८ वाकन्याष्टकमचेयेद्भक्त्या ॥ ज्ञापयतिमहादेवः ॥ ॐहुंह्रींहंफट्स्वाहा अभिमन्त्र्यशोवारान्मंत्र
ज्ञानेनेमन्त्रराजेनतन्त्रीस्थैमिन्यजाज्ञाश्रवणाविकलतास्तोद्भविट्स्तम्भकम्पामूर्छानाहप्रा
नापारुचिवमथुगदान्मानवानाविरामम् सद्योगच्छन्तिसिंहादिवकरिकलभाघाटवायाग
णारैसम्पन्नंतेशरीरंरविकिरणानिमंसहस्रसन्द्रंतसूइंजरोमन्नापितवाकुम्भकाममेहतनत
यान् हस्तिगोविन्दपादारविन्दध्यानादयंयथा इतिरसराजः अथकुमारिकायेनमः सघनव
नजवृन्दंप्रापयन्यःप्रबोधंनिविडतिमिरभारंनिर्मुनोतिक्षणेन दशशतकरजालैरच्यनेकन्यका
यादिविचरणसरोजद्वन्द्वसन्केणानेन एकात्रिकामाविजयायसान्याकालश्रियायद्विसमावा
नीयालाभायहन्यात्रिशरन्नमाणाचतुस्समांशान्तिकामाष्टिकन्या इतिरसरत्नाकरमाधिकारे

रसराजभस्मसूतकविधानम् कज्जलीकारयेत्सूत्रं तुल्ययोगन्धसतयोः प्रत्येकं द्विग
णैर्गन्धाद्वैरेषांसमन्वयेत् भृंगभृंगराजपत्राणिकपित्थांम्रछुलंभवेत् कणवेधनपत्राणि
दुग्धीपत्रमेवनःपरम् अन्कपुष्पाश्वपत्राणिदधिथंसपदलानिच जटालस्यचपत्राणिकेस
र्यैम्पाटलानिच कुटलनत्रुयाम्लंकदल्यायेरातःपरम् एतेषारसमादायद्विगुणंगंध
काम्लकुभम् गन्धस्तोरसैरेभिक्रमान्सर्पाविपाचयेत् मृषमम्पुटकेकृत्वायावडूंधोभवेद्दलः
सर्वस्तनस्यमानेनस्तनमेनंप्रयोजयेत् ग्रहणीरोगयोगांश्चप्रयुंजीतानमानके नचैवकृतोनुप
न्यंथानन्यंथप्रयोजयेद्भिषक् श्रीग्रहणीकपायेयंनामार्थेग्रहणीशरः ग्रहणीपायेरसः ॥
भृंगनलनृकन्यांवाप्राज्यवालरसादिभिः पुरास्तनसमंमर्द्यखल्लेदृशंप्रयत्नतः कांचनेन
विस्तुडेनपादांशेनसमाहितं सर्वत्रपिष्टिकाकार्याजम्बीरणरसेनचकनकाभावदेयेय

रस॰ लोहेकान्तेचरेणपरिहृष्टम् तदनुचपानयन्त्रेनिहितंप्रकाल्यचोर्द्ध्वेपरिलग्नम् वारद्वितयं
३९ चैवंपानंशुद्धंरसेन्द्रस्य ममगन्धकाभ्यांप्रततमत्वल्वेनकज्जलीकृत्वाचित्रकर्णामीपत्रस्व
39 मेन्दिवमर्द्दयंभाव्यम् ग्रासपविवृतंतावत्स्वक्तिकितोयाविवेतिरसराज्ञः हृछकाचवटीमध्ये
निधायसम्यविधायतद्विधानेनततोवेष्टयेन्मृदंतांकाचकूप्यांपुनः कर्पटेनापिमंशोधकस्थित
तोवालुकायन्त्रमध्येनिधायप्रयत्नात् सुष्ठेणनतांपूरयेच्चमन्दंमन्दंदीपंज्वालयेत्तावद्यावद्या
मानांचतसृश्चविधिज्ञः शीतीभूतेवास्मिन्नेवांगुलिभ्यांदद्यात्हेयः एतद्यदिनाकुमारीः योगेरिमिसम
यतंधामसवर्णंशान्त्येरोगगणानांसमस्तशीतज्वरस्य वीरंभक्तंसार्द्धवल्लसमस्तशेषंवर्ण्येवेरुक्तैनी
त्वामृत्सम् सितामाक्षिकाद्यैःगंधुकहरिद्राकाणसिंधुभृंगनालैर्दीप्रिमग्निविधत्ते परांपुष्टिं
योगंविनात्रगदानांमहादुष्टपित्तार्थिनाम् निर्नैलर्वंपेद्गिर्गुण्ठीरमतःशाणंरसेन्द्रोनाम

३९

षंमधुमिलितंप्रतिदिवसंलिह्याद्यपिशयरकालेय: तस्यनतिमिरंकातंनपटलंनैवकांडु
पुष्पं चनचनक्तांध्यदिरान्ध्येप्रसृत्वाप्तिह्यन्तिरयनगदा: वातोर्थानपिपेत्तिकांत्वकफजांडुनो
मजुःष्टसंयापाण्डुप्लीहनयाग्निमाद्यजठरापस्मारवक्र˘˘ मान् हन्याद्देषविज्ञप्रयोगमिलितो
वन्ध्यासुपुत्रप्रदोवाक्यार्थविनिहन्तिचापिमदनाख्यंःकामदेव˘ स: ॥ इतिमदनकामदेवोर
स: रसभस्मसमंहेमकौतिकंद्विगुणंतयो: गंधकंरसमानेनगन्धपादेनटंकणम् पक्वगो
लकंकृत्वाकांचिकेनमशोभनम् लवणोत्तष्यितंपङ्कसिक्तिनायत्तुवह्निनम् ततस्तीतंमम
नार्धपेषयित्वाविधानत: मधुचूर्णेनदातव्यंतयोरक्तिकाद्वयम् अनुपानेसदादेयंत्रीरसषर
सासवैः देशकालविधानज्ञस्मात्सर्वीद्यप्रयोजयेत् रस:पुराम्रगांकाख्योनामाख्यानाम्
ख्यातोमहीतले मृगांकोनामारस: श्रादावलंस्युडतले:प्रधोतंसूत्रेणतद्दृत्युनालवणम्

रस. षयमहृदिएरकामध्येद्विघ्नामृदुमधुएरादिभिः पृथ्वीतंननाएरुलोदकैस्तु एरुमचीचलानोदकं
धु. न्नर्थिकास्वक्काष्टे ननक्षीरविमिश्रितास्वभावयेद्बोनमुल्कसनालकस्यवनुघालम् नाप्यमूल्य
फ्निलागन्धंसहंवाप्रस्तोद्भवम् स्नहाग्यथवदारुग्थेन तप्तमाणेन बुद्धिमान् मृह्निमस्त्वेनः पा
त्रेकाल्कगान्मेग्निसंस्थितः रक्तकाष्टभवे वाग्नोमृडमध्यएराकृतो प्रहरे वेदसंख्याते स्तडन्तांये
परेहनि स्वादनाचूर्णीकृते सिद्धेमरिचावपलंददेत चन्द्रजोनलवंगानांकर्षसोर भहेतनाभा
र्धयेत्क्वथिते स्तोयेवकामगोश्वलनन्तः दीपनेःपाचनेर्दृष्टेस्तोम्येश्चलचुभिर्हितेःनाग
वल्लारसेश्चापिक्क थेवाप्रागदीरितेःज्वरांकुशइतिख्यातः वह्निसादहरंपरम् वपेषुविष
मंशीतंज्वरं शीघ्रंव्यपोहति कप्तानांचविनाशायमिद्धमेनद्रसायनम् अर्शोसिरक्तिकाद्दद्यात्।
वन्माषंक्रमेणन्तु हार्योम्नमासमात्रेणगधहाणीमदरामयम् ग्रन्नपानेनराःतीरंकोलयीजं

गलोपिवा ध्मातोविरिक्तः पंचाहान्मुचनेज्वरिनस्पहन् इतिज्वरांकुशोनामरसः ॥ गोदन्त
हरितालस्यशुद्धस्यगोलञ्जलादिभिः प्राज्ञाःपलानिचत्वारिशुद्धस्यस्थकस्यचूर्णयेत् शिलाज
तुशिलाशंखवंगमाक्षीकसीसकः कर्षंकर्षंपृथग्देयंसहतालेनमर्दयेत् अर्कक्षीरेणसंभाव्य
कारयेत्पालिकाद्वयम् क्षिपेत्पालिकयोर्मध्येप्रक्षिप्यापर्यधोमुखीम् ताराम्लशुद्धनाम्रस्यप
लद्वयकटोरिकामृदाकर्पटयासन्धिंकटिकार्यानिरुन्ध्ययेत् सभावशीनलंपेत्कर्षमरिचंनं
रजः क्षिपेद्विघार्धकर्षंहिगुंजामात्रंप्रदापयेत् ऊष्णोदुग्धरपिटिकाप्रसनमभूतिवहृत्तिचमाणि
हन्यात्तारकराजोगोविन्दोदानवान्यथारुषः ॥ प्रसतिक्रमेतालकेश्वरोरसः ॥ गंधकमलेवि
शुद्धेकर्षस्तनस्यकज्जलीलोहपात्रेगरेनमंनेलप्रायंसगोमयेधस्थ्य रम्भापात्रेन्यस्लपर्पटम्
पंसमर्पटीनदनु उपरिचरम्भापात्रंदत्वासंस्थाप्ययामेकम दद्यात्क्षीरकरामठयुक्तंगंजविव

रस॰
५८

ध्यितं यावत् यावद् द्रागं जानं च शीतं जलं भोजनं च पयसा हन्याद्ग्रहण्यामयपाण्डुजीर्णपित्ता
म्लकासज्वरमेहशोषम् स्त्रीमद्यशोकानपकानिहन्यात्सा पर्पटी जीवितदे च्यथात्री ॥ पर्पटीरसः ॥
पारदं टंकणं मुस्ती गंधकं च समांशकम् नेपालस्य रसेण त्रिगुणं गुडेन गुलिकां जयेत् आध्मा
नोदराजीर्णश्वित्रिक्रिमिशोफगुल्मांश्च कफपित्तशीलक्रमणेऽलसत्वाजातान्निमन्दाग्निम् ग्र
हण्युस्मांस्तुनामावभेदिनी शीतवारिणे ड्किस्मू भेदरिका स्फुरिकारो रसस्समातः इति गन्धु
भेदस्फुरिकारो रसः रसो गन्धस्तु लप जलधिगुणितश्चतुर्विषयस्तथा रूपं किंचित्त्रिनयनज
टाज्जूटलनम् सत्वस्य शंकरो सचरणमात्रे विदधति प्रभूतं भूतानामुपचयसमी पंचविषयाः
त्रीणि गुणस्सकोऽन्यो भ्रणयगभागात्ततःपदम् मद्वाविणारदांशास्त्रिगलतःपातं चराचराः
श्च यभक्षणविधिः ॥ लोकनाथं नमस्कृत्य पूजयित्वा कुमारिकाः देयो दण्डोद्वयोन्मध्ये मात्र

५८

पित्वा पतत्त्रिणः हृतं कसुपावे प्रथममथवा काचरचितेन दे कोन त्रिशान्माग्निवाज्ञमासि
अममृत चूतपतं लीढ्वा तदनु चूतभक्तेस्य कवलत्रयं भक्ते तस्य योगलननलकम्बुड्वार्थमरुतः
महिरएपं चूतं देयं गुरवे यावत्तत्स्वयं अन्यन्न दधिमत्स्येन सोमयूषं चूतेपयः परित्यजेत्तैल
मथ्यारनालं वानाकविल्वं सहकारवेलम् अब्रह्मचर्यो निशि जागरं च सन्धानं नं कांस्यमा
ष्पायसं च पित्तं पुराणं शरसदृश्यंर्णं कफे च रम्भाफलमेव नतल्लँ मं वा नोद्गमेमधुं धिं तिलस्य पि
एरण्डपोदकायागदहकन्यकायाः शुक्रयुतिः स्यादिवा उदानीव एरण्डकं तालफलोथ।
वाग्यान् वार्ताविरेकेथाविषूचिकायांध्मा नाहविव``षु शिरोरुजायामरुचौ समामे यूषेण
लघ्वल्पमन्नमन्यत्॥ अत्रानियारेहधिमाह्विषं च मंजीनधानकायुतां यवागूम् अतीसारे
प्रहृत्येव रक्तं वेयदिहरूपते भोजनादौ पिवेत्तैलं दुग्धवन्या प्रसादितम् इतिनागार्जुनविर

रस॰ ख्विनेरसरत्नाकरे लोकनाथः पटोलरसः नागेनार्द्धं पारदं मेलयित्वा मन्दवह्नौ तेन चूर्णेन सा
५२ र्धम् दत्वा चूर्णसमं द्विघाञ्च मस्मात्क्रदलीभूतं तत्र वैश्यषणं च दद्यात्तस्माद्रक्तिकैकाप्रयत्ना
52 द्युक्तो वैद्यो नागपत्रेण पुंसाम् हन्याद्रोगांश्लेष्मवातप्रसूतान्कुर्यात्स्वाङ्गेः पाटवं देहसूतम् नाग
वङ्गो रसः ॥ पारदाभ्रकगन्धानां तोलकैकं पृथक्पृथक् वेषये द्विषनोयार्धं तिन्तिडीहलमेव
वा एकचन्द्रप्रनोयेन कुर्यात्संमर्धगोलकम् नागवल्लीदले वेष्ट्य सूत्रेणोपरि बन्धयेत् विल
र्निम्बतोयं च गत्वा कृत्वा षड्गुलम् गोलकं वारयेत्तत्र पुटित्वा रोगयोगामयैः पेषयेत्स्वगणी
तं तत्म् नलिपैर्मलेस्महतो लाधमम् तं दत्वा तोलार्धं तिन्तिनीफलं स्थापयेत्वल्वितं सर्वं गुड
हृद्याभियोजयेत् भृंगवीराम्भसायुक्तं मरिचाग्निकसैन्धवैः यावद्दुं तावन्मासाद्युःसन्निपात
महत्के फत्रतीसारे ग्रहण्यां च दधिभक्तं तु योजयेत् शूलाजीर्णविषूचिकायकृद्दवनोद

रस·
४३
43

रामेश्वसैाशस्यः शुड्डिकरस्त्वदा मिह्नचेहूर्ध्वेमधुमंलोडुयेत् गोविन्दः कुथितस्तद्दर्शनक्करः सा
प्राप्यदैत्याद्दुर्वाराल्लिनिहन्तिरोगान्निमर्यांश्चिन्तामणिस्तत्तथा चिन्तामणिरसः ताप्याग्नोलो
ह्रस्वाणत्रानिदितिपेत्त्रिफलभाजने ग्राहृष्यहृन्ताष्टूर्णेसर्वैर्ततन्मुाह्रयेत्ततः वराहरसेच मर्दितःस्राव
युग्मगः पुटे पुनश्चनिम्बकाम्बुनायथारूणोरसोभवेत् धात्रीचित्रकवारिभिर्वङ्गतरंवह्नौपु
टे पूर्ववयावद्धावितरोभवेद्ध ‥ मधुर्म्याहेह्रयेत्तीशयः कुष्ठाष्टादशहेमशोणितमहन्याण्
दरामव्रणः सण्ग्ल्योविनिहन्तिकान्तिमतुलांधत्तेपुनर्योवनम् ॥ इतिताम्रसन्दीरसः ॥।

नं· ६४

८००

पत्रे ४५
लाह ५ पत्रे
श्लोक १५००